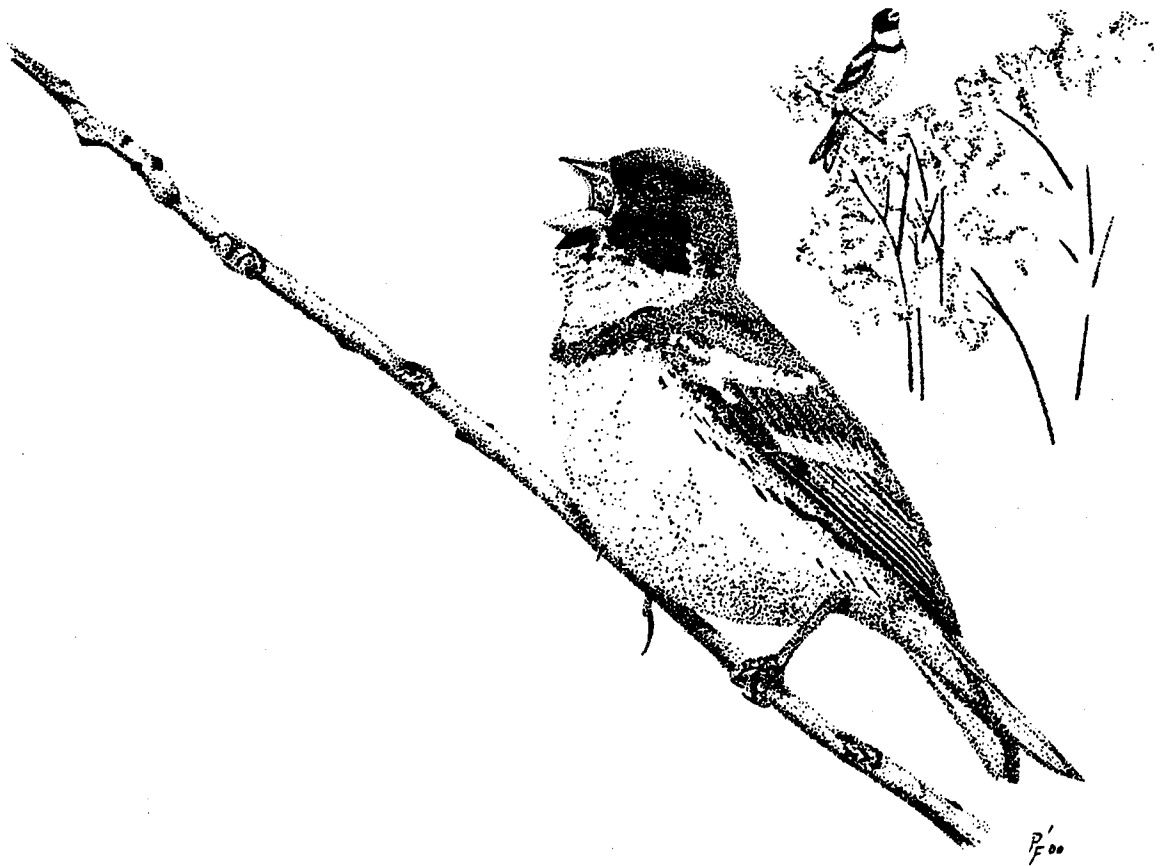

SIIPIRIKKO 1/00

Pohjois-Karjalan Lintutieteellinen Yhdistys r.y.

• Kultasirkku

• Isolepinkäisen *homeyeri*-rotu

• Höylas 1999

• Chile-matkakertomus

Siipirikko 1•2000 27 vsk.

Julkaisija: Pohjois-Karjalan Lintutieteellinen Yhdistys r.y.
ISSN 0357-5705

PKLTY r.y.

Puheenjohtaja:

Ari Latja, Jyväkuja 1 A, 80140 Joensuu,
puh (013) 802 703 tai 050 - 5758 425
sähköposti ari_latja@hotmail.com

Varapuheenjohtaja:

Hannu Huuskonen, Linköpinginkatu 3 A 1,
80140 Joensuu, puh (013) 803 995, työ (013) 2513 480
sähköposti hannu.huuskonen@joensuu.fi

Sihteeri:

Pirjo Saramäki, Rantakylänkatu 11 D 25, 80160 Joensuu,
puh (013) 822 146 sähköposti pirjo.saramaki@ncp.fi

Rahastonhoitaja:

Timo Karkkiainen, Sepänkatu 4-6 C 13, 80110 Joensuu,
sähköposti karkkiain@dlc.fi

Muut hallituksen jäsenet:

Ari Parviainen, Näädänkatu 5 B 16, 80230 Joensuu,
puh (013) 311 182
Pentti Zetterberg, Nuotanperä 28 B 9, 80140 Joensuu,
puh 0400 - 427 792, työ (013) 2513 505
sähköposti pentti.zetterberg@joensuu.fi
Veli-Matti Sorvari, Harjulantie 20, 80770 Kontiolahti,
puh (013) 731 832 tai 040 - 5263 605
sähköposti vm.sorvari@saunalahti.fi
Kalle Larsson, puh 0400 - 695 679
sähköposti kallelarsson@yahoo.com

Suojeluvastaava: Heikki Pönkkä, puh 040 - 543 0011

Lehden toimituskunta:

Harri Kontkanen (vastaava toimittaja), Koulukatu 27 A 6,
80100 Joensuu, puh (013) 120 376
sähköposti harri_kontkanen@hotmail.com
Olli Günther, Nollakankaari 50 A 11, 80140 Joensuu,
puh (013) 225 614

Tilausasiat:

Lehti ilmestyy 4 kertaa vuodessa. Jäsenmaksun suuruus v.2000 on 95 mk (opiskelijat 75 mk, perhejäsen 20 mk). Jäsenmaksu (ei perhejäsen) sisältää lehden. Siipirikon tilausmaksu muille on 95 mk. Vanhat irtonumerot 5 mk, edellisen vuoden irtonumerot 10 mk, 10-vuotisjuhlanumero 15 mk, 25-vuotisjuhlanumero 50 mk + postikulut.

Yhdistyksen tili:

Merita 104030-308134/Pohjois-Karjalan Lintutieteellinen Yhdistys r.y./PL 119 80101 Joensuu
Tilille maksetaan jäsenmaksut, maksut irtonumeroista yms. – ilmoita pankkisiirtolomakkeella viestinä, mitä olet maksanut. Jäsenmaksua maksettaessa ilmoita viestissä nimesi ja osoitteesi.

Havaintojen ilmoitus sähköpostilla:

PKLTY:n alueella retkeilleet (muutkin kuin jäsenet) voivat ilmoittaa havaintojaan PK-lintulistalle osoitteeseen pk_lintulista@joensuu.fi. Havaintoilmoitus muodossa: Laji, pvm, paikka, havis (havainnoijien nimet). Lisätietoja. (kts. tarkemmin SR 2/99, s. 3 laatikkoteksti)

SISÄLLYSLUETTELO

- 3 Heikki Pönkkä & Mauri Leivo
Kultasirkku - pesimälinnustostamme katoava kaunotar
- 13 Ari Latja & Pentti Zetterberg
Isolepinkäisen (*Lanius excubitor*) homeyeri-rotu tavattu Pohjois-Karjalassa
- 16 Ari Latja
Höytiäisen kanavan lintuasema 1999
- 18 Vesa Jouhki
CHILE - kaukainen maa
- 23 Heikki Pönkkä
Peltosirkkuseurantaa Pohjois-Karjalassa 1999
- 24 Pekka Stén
Päivä Sysmäjärvellä eli Australian tavoin näköinen lintu
- 28 Markku Halonen
"Ilmoituksia"!!

kannen piirros: Kultasirkku
© Philippe Fayt

Kultasirkku

pesimälinnustostamme katoava kaunotar

Heikki Pönkkä & Mauri Leivo

Kultasirkku, sokea lintu idästä, tavattiin ensi kerran nykyisen Suomen kamaralla vuonna 1920 ja sen jälkeen sitä alettiin tavata jo lähes vuosittain (v. Haartman ym. 1967, Voipio 1993). Ensimmäiset havainnot keskittyivät Perämeren alaville rantaniityille, mutta seuraavien vuosikymmenten aikana kultasirkku vakiintui myös Karjalan, Savon ja Kainuun alueille. Pohjois-Karjalan ensimmäinen havainto on vuodelta 1936 (E. Lappi, kirjallisesti). Tämän kaakko-luode-suuntaisen esiintymisvyöhykkeen ulkopuolella tehtiin vain yksittäisiä kultasirkkuhavaintoja. Perämeren alue on säilynyt vankimpana esiintymisalueena kautta lajin historian, mutta Pohjois-Karjalaan laji asettui yhtä vankasti.

Vahvimmillaan Suomen kultasirkkukannan on arveltu olevan 1980-luvulla tultaessa, jolloin Koskimies (1983) arvioi Suomen kannaksi n. 150 paria. Kuitenkin ainakin Pohjois-Karjalassa kultasirkun alamaaki oli keräämämme ainelston perusteella jo tuolloin hyvässä vauhdissa.

Laaksosen havaintojen mukaan (v. Haartman ym. 1967) Pohjois-Karjalassa lauloi kesällä 1966 vähintään 58 kultasirkkua ja keräämiemme tietojen mukaan vielä v. 1974 ilmoitettiin maakunnasta 52 reviiiriä. Sen jälkeen syöksykierre kohti katoamista alkoi, kolonia toisensa jälkeen hävisi eikä lähellekään näitä lukuja ei ole sen jälkeen ylletty.

On kuitenkin syytä huomata, että kannan kehittymisen historian ja todellisen runsauden arviointia vaikeuttaa kunnollisten, paitsi Pohjois-Karjalan, myös koko maan kattavien kartoitusten täydellinen puuttuminen.

Jossain vaiheessa oli aika, jolloin mietittiin valloittaako kultasirkku Suomen, aina Lapin perukoita myöten. 1980-luvulla mietittiin, onko kultasirkku lisääntymässä vai taantumassa. Nyt uudelle vuosituhannele siirryttäessä ei kenellekään ole jäänyt epäselväksi, että kultasirkku on häviämässä lajistostamme. Pohjois-Karjalassa näin on jo mahdollisesti käynyt.

Kultasirkun suojelustatus

Nuoren esiintymisen takia kultasirkkua on pidetty näihin päiviin asti linnustomme uudistulokkaana. Niinpä kultasirkun kuulumista Suomen luontoon, sen "täysivaltaisena" osana, ei ole kaikki asiantuntijatkaan allekirjoittaneet. Pitkälti tästä syystä laji ei ole koskaan kuulunut minkään erityissuojelun piiriin (UHEKS, EU:n lintudirektiivi), ja kriittisestä tilanteestaan huolimatta sitä on tutkittu anteeksiantamattoman vähän.

Parhaillaan istuvassa uusimmassa UHEKS-työryhmässä kultasirkku on kuitenkin katsottu va-

kiintuneeksi lajiksi ja se on saamassa äärimmäisen uhanalaisen lajin statuksen harvinaisuutensa takia.

Euroopassa kultasirkku pesii ainoastaan Suomessa ja Venäjällä. Tämän vuoksi Suomella voidaan katsoa olevan lajista selkeä kansainvälinen suojeluvastuu, joka korostuu luonnollisesti EU:n yhteisön sisällä. Jos kultasirkku häviää linnustostamme, se häviää samalla koko EU:n alueelta.

Havainnot vuoteen 1998 asti

Aineiston runkona on ollut Pohjois-Karjalan lintutieteellisen yhdistyksen keräämät kultasirkkuhavainnot vuodesta 1974 lukien.

Lähdekirjallisuutena olemmekin käyttäneet yhdistyksen julkaisemaa Siipirikko-lehteä, sen vuosikertoja 1—26 (Lähdeaineistona käytetty kirjallisuus). Arvokkaita tietolähteitä ovat olleet myös suulliset haastattelut ja kirjalliset kyselyt entisille ja nykyisille Pohjois-Karjalan lintuharrastajille. Tähän perusaineistoon emme ole erikseen viitanneet, mikä ei millään muotoa vähennä sen arvoa.

Kaikkia mahdollisia havaintoja, lähihistoriastakaan, emme ole saaneet tässä selvityksessä esille. Kultasirkun levinneisyyden kokonaiskuvaan ei noilla "puuttuvilla" tiedoilla ole kuitenkaan olennaista merkitystä. Puutteet

koskevat useimmiten tunnettujen paikkojen yksittäisiä havaintoja. Kokonaan uusia paikkoja koskevia havaintoja tuskin on jäänyt montaakaan puuttumaan, sillä laji on kuitenkin aina ollut arvossaan lintuharrastajien keskuudessa ja tieto havainnoista on levinnyt yhteisön sisällä ainakin jonkin matkaa.

Lähdeaineiston tulkinta

Käyttämämme lähdeaineisto sisältää tietoa myös kultasirkun pesimäbiologiasta ja lajin ekologiasta yleensä. Tässä tutkimuksessa emme juurikaan puutu tuohon puoleen, pääpainon ollessa lajin esiintymistiedoissa. Tutkimussuunnitelmamme mukaan kesällä -99 oli tarkoitus kerätä todetuilla pesäpaikoilla tietoa pesimäbiologiasta yms., mutta jäljempänä selviävästä syytä suunnitelma ei toteutunut.

Pohjois-Karjalan lintutieteellisen yhdistyksen aineisto pesivien kultasirkkujen osalta (v.1974—1998) on ollut monenkirjavaa. Useasti eri nimillä kirjautuneet havaintopaikat ovat koskeneet yhtä ja samaa aluetta. Myös muuttamat eri havainnot ovat koskeneet samaa yksilöä. Olemme täydentäneet tätä perusaineistoa useista eri tietolähteistä.

Pesiviksi pareiksi olemme tulkinneet laulavat koiraat sekä yhdessä nähdyn koiraan ja naaraan. Useissa tapauksissa myös yksinäinen naaras sopivassa pesimäympäristössä on tulkittu pariksi. Parhaimpien vuosien tiivissä kolonioissa pesivien lintujen parimäärän arvioiminen on perustunutkin pitkälti juuri samanaikaisesti laulavien koiraiden määrään. Lisätukea paritulkinnolle saatiin pesä- ja poikuelöydöistä.

Laulavista koiraista todellisuudessa monet ovat mahdollisesti olleet pariutumattomia. Useissa tapauksissa kyseiset koiraat ovat

olleet nuoria, jotka eivät ole vielä saavuttaneet sukukypsyyttä (lähdetiedoissa ei aina mainintaa linnun iästä). Toisaalta, yhdelläkään paikalla ei ole huomioitu saapumisaikojen vaihtelua. Minimiparimäärä on arvioitu parhaan käyntikerran (suurimman ilmoitetun yhtäaikaisen yksilömäärän) perusteella.

Käsittelemässämme aineistossa aikaisin havainto kultasirkusta oli 26.5., mutta yleensä kesän ensimmäiset havainnot ovat vasta kesäkuun alkupäiviltä. Havainnot munapesistä ovat kesä-heinäkuun vaihteelta, laulavia koiraita on tavattu vielä heinäkuun loppupuolella. Heti pariutuneet linnut eivät välttämättä enää laula kovinkaan innokkaasti. Kolonia kerää myös uusia myöhemmin saapuneita lintuja. Joten "virhettä" on puoleen ja toiseen, kun tulkitaan pesiviä pareja.

KULTASIRKUN ESIINTYMISHISTORIA POHJOIS-KARJALASSA

Esiintyminen Pohjois-Karjalassa vuoteen 1974

Arkangeli v. 1818, Ääninen ja Syvärinjoki v. 1869, Uikujärvi ja Poventsa v. 1879, Salmi v. 1883, Tolvajärvi v. 1919, **Lieksan kaupala v. 1938...** Siinä tietoomme tulleita kultasirkun tapaamispaikkoja ja -vuosia, joiden perusteella voidaan hahmottaa kultasirkun saapuminen nykyiseen Pohjois-Karjalan maakuntaan.

Vuosi 1938 on jäänyt aikakirjoihin ensimmäisenä havaintovuotena kultasirkusta, täällä nykyisen Suomen itäreunalla (v. Haartman ym. 1967). Ensimmäinen varma havainto lajista ja pesintä Lieksassa Vehkalammien ympäristössä tehtiin kuitenkin jo v. 1936, mahdollisesti vieläpä vuotta aiemmin (E. Lappi, kirjallisesti).

Todellisuudessa tuon lajin Suomen valloitus on voinut alkaa jo paljonkin aikaisemmin. Kenties kultasirkku saapui Pohjois-Karjalaan jo ennen vuosisadan vaihdetta. Tämän väitteen tueksi voimme esittää vaikkapa ne laaja-alaiset, sopivat elinympäristöt, jotka syntyivät Höytiäisen laskun myötä. Kultasirkun nopea leviäminen Uralin länsipuolelle ajoittuu 1800-luvun puoliväliin. Höytiäisen lasku v. 1859 paljasti tuhansia hehtaareja sukkessiolle herkkää vesijättömaata (Pihlatie ym. 1997). Tulevina vuosikymmeninä kultasirkkuille oli aina sopivaa maastoa, jonne saattoi perustaa sillanpääasemat, alkukoloniat.

Tapahtuipa kultasirkun ilmaantuminen Suomen maaperälle miten hyvänsä, lajin Karjalan valloitus eteni suotuisasti. 1940- ja 1950-luvuilla havaintojen määrät lisääntyivät selvästi, vaikka tuona aikana lintuharrastajien määrä oli laskettavissa miltei sormin. Mutta se mikä hävitettiin määrässä, korvattiin aktiivisella retkeilyllä. Näin voi hyvinkin todeta, ainakin tultaessa 60-luvulle.

Liperissä ensimmäinen kultasirkku tavattiin v. 1941, Alamylyn luhdalta eli Mattisenlahdelta. Lajista tulikin siellä jokavuotinen "vieras", joka vahvasti hiljalleen kantaansa. Ensimmäinen pesä löydettiin vuonna 1946, jolloin onnistunut pesintä tuotti neljä kultaista sirkkuu. 1950-luvulla kultasirkkuja löytyi jo muualtakin Liperistä. Samoin Lieksassa kultasirkku vahvasti kantaansa, mm. pesälöytöjä tehtiin.

Tultaessa 60-luvulle, ei kultasirkun yhteydessä voinut puhua enää sillanpääasemista tai alkukolonioista. Lintu oli yksinkertaisesti kotiutunut ja näin liittynyt kauniiksi osaksi pohjoiskarjalais-ta luontoa.

Joensuun seudulla ensimmäinen kultasirkku tavattiin vasta 1963 Linnunlahdella. Seuraavana

vuonna kultasirkku havaittiin mm. Höytiäisen kanavan suistossa. Mutta jo muutamaa vuotta myöhemmin kanta oli kasvanut reilusti. Kolonia, joka oli syntynyt Kukkosensaaren ja Penttilän sahan väliselle luhtakannakselle, oli yksi suurimmista. 1960-luvun lopulle tultaessa kultasirkku löytyi monista uusistakin paikoista ja vanhat koloniatkin olivat vielä pääosin voimissaan.

Myös Kiteen Humalajärvellä lienee ollut jo vankka kolonia tälläkin vuosikymmenellä.

Osapuilleen vuosien 1968—1974 aikana tapahtui kuitenkin kultasirkun kannalta dramaattinen käänne. Kukkosensaaren suurkolonia tuhoutui kokonaan. Syy lintujen häviämiseen oli mitä ilmeisin; rakentaminen ja alueen muuttuminen läjitys- teollisuustakamaaksi olivat muuttaneet sen elinkelvottomaksi kultasirkuille. Kyseiseltä paikalta ei lajia ole enää sittemmin tavattu.

Myös monet muutkin kohteet, joilla kultasirkku oli vuosikaudet pesinyt kolonioissa, kokivat hyvinkin nopean tuhoutumisen. Lähes yksinomaisena syynä noiden biotooppien tuhoutumiseen oli ihmisen toimesta tehty ympäristömuutokset. Selvimpänä yksittäisenä syynä oli pienvesien ja kosteikkojen pengerrys, useissa tapauksissa totaalinen kuivataminen. Kuivatuksien vuoksi tuhoutuneita kolonioita olivat mm. Lieksan Vehkalampi, Polvijärven Sivinlampi, Liperin Tutjunlampi sekä Kokonlampi (viimemainittu kuului parhaiten joukkoon).

Jo melko varhaisessa vaiheessa Maanviljelysinsinööripiiri oli ottanut yhdeksi tehtäväkseen ko. kuivatusten suorittamisen. Myöhemmin Joensuun vesipiiri jatkoi kuivatuksia pitkälle 70-luvulle.

Jatkossakin kultasirkku sai väistyä vielä monelta vanhalta pesimäpaikaltaan, kuivatustenkin vuoksi.

Esiintyminen Pohjois-Karjalassa v. 1974—1998

Viimeisten 25 vuoden ajan kultasirkku on taantunut vähitellen lähes olemattomiin. 1980-luvun loppupuolelle asti laulavien koiraiden määrä oli laskettavissa vielä muutamissa kymmenissä, mutta viime vuosina reviierejä on löydetty enää muutamia (kuva 1).

Tarkastelujakson alkupuolella muutamat elinvoimaiset koloniat tuhoutuivat vuodessa, parissa. Syynä olivat aikaisemmin mainittu kuivatukset, esim. Kiteen Humalajärvi kuivatettiin kokonaan. Vuonna 1974 siellä pesi vielä 13 parin suurkolonia, viimeinen pari pesi v. 1977. Nykyisin aluetta ei enää tunnistaiksi entiseksi kultasirkkubiotoopiksi.

Myös Outokummussa Sätökseen laidunnetulla peltokosteikolla (umpeenkasvavalla lammella) pesi vuonna 1975 kymmenen parin kolonia. Ojitusten sekä osittain pensaikon ja nuoren koivikon hakkuiden myötä elinympäristö muuttui sen verran, että 70-luvun lopulla siellä ei enää kultasirkkua tavattu. Tosin lajia ei etsittykään enää yhtä aktiivisesti.

Liperin Mattisenlahdella suurkolonia (parhaimmillaan 15 pesivää paria) kärsi myös pengerryksistä ja kuivatuspumpppauksista. Pesivä kultasirkkukanta romahtikin muutamassa vuodessa, häviten lopulta kokonaan.

Nämä äkilliset, kultasirkun kannalta tuhoisat ympäristömuutokset ajoittuvat tarkastelujakson alkupuolelle. Jakson loppua kohden paino siirtyy kultasirkkubiotooppien normaalin sukkession puolelle; ennen puoliavoimet rantaniityt alkoivat umpeutua.

Tosin ihmisen vaikutus on mukana aina, kun puhutaan ympäristömuutoksista. Erityisesti maataloudessa tapahtuneet muutokset ovat heijastuneet miltei välittömästi kultasirkunkin elinalueisiin. Nuo muutokset ovat olleet

tälle lajille lähes poikkeuksetta epäsuotuisia.

Tietyillä paikoilla "välivuodet" sekä havaintojen vähyys vuositasaalla (esim. v. 1975—78 ja 1980—81, ks. kuva 1) johtuvat usein havainnoinnin puutteellisuudesta ja/tai havaintojen keruun puutteellisuudesta. Tilanne ei siis ole ollut todellisuudessa näin huono. Varsin kuvaavaa lienee toteamus ensimmäisessä Pohjois-Karjalan Lintutieteellisen yhdistyksen kultasirkkukatsauksessa vuodelta -74: "Ei varsinaisia kultasirkkulaskentoja, havainnot yölaulajaretkien sivutuotteina". Edelleen vuonna -76: "Muutamat perinteiset paikat tarkistamatta". Siltikin havaintoja tehtiin kiitettävästi.

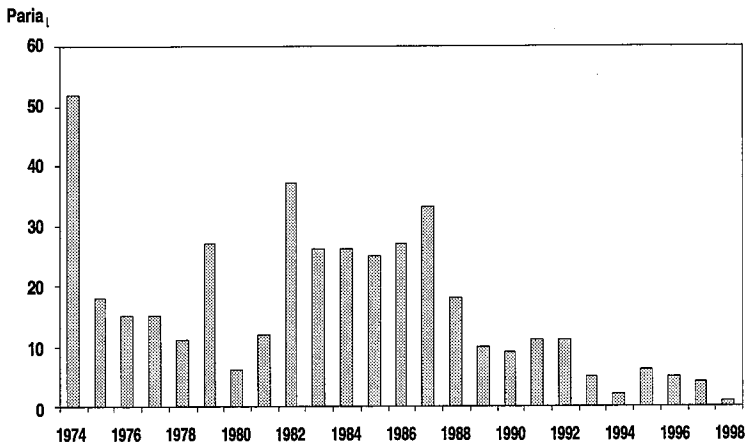
Havaintoaktiivisuuteen on vaikuttanut paljolti lajin runsaus. Aikoina, jolloin kultasirkku esiintyi runsaana, useilla eri paikoilla, sitä ei sen paremmin pyritty etsimään uusiltakaan alueilta. Vastaavasti linnun harvinaisuudessa, on sitä etsitty vähintäänkin kaikilta parhailta kohteilta.

Tarkastelujakson viimeisellä puoliskolla, erityisesti 1990-luvulla, havainnot vastaavasti hyvin kulloistakin tilannetta vuosittain. Eikä yksikään parhaista kohteista jäänyt tarkistamatta.

Tämän tarkastelujakson aikana (25 vuotta) kultasirkku on tavattu Pohjois-Karjalassa kahden toista kunnan alueella. Pesiviä pareja on havaittu yhteensä 387, laskien vuosisummat yhteen. Tästä luvusta vuosikeskiarvoksi saadaan 15 paria, mutta todellinen vuosivaihtelu on ollut 1—52 paria (kuva 1).

Kultasirkkua on tavattu säännöllisimmin Värtsilässä ja Lieksassa. Myös Joensuussa laji on havaittu useammin kuin joka toinen vuosi. Kaikista kultasirkkuhavainnoista n. 90 % on Värtsilän, Lieksan ja Joensuun alueilta. Yksittäisinä vuosina painopiste on vaihdellut, esim. v. 1975 tietoon

Kuva 1. Kultasirkun runsaus Pohjois-Karjalassa vuosina 1974—98

tulleista kultasirkkupareista yli puolet oli Outokummussa. Kohteina Lieksan keskusta ja ennen kaikkea Värtsilän Sääperinjärven ympäristö ovat olleet selvästi keskeisempiä. Muiden kuntien osalta puhutaan lähinnä lyhyistä ajanjaksoista tai yksittäisistä havaintovuosista.

Kultasirkun rengastus

Kultasirkkuja on rengastettu suhteellisen aktiivisesti. Vuosien 1950—1979 aikana rengastettiin yhteensä 161 kultasirkkua. 1960- ja 70-luku lienevät olleet aktiivisinta aikaa.

Kaikkiaan kultasirkkuja on Pohjois-Karjalassa rengastettu n. 300 yksilöä, joista valtaosa pesäpoikasina. Ainakin yksi kontrolli on saatu: 1.7.81 Värtsilän Sääperillä rengastettu pesäpoikanen tavattiin samalla alueella 6.6.84. Kultasirkku lieneekin varsin kotipaikkauskollinen.

Rengastusluvut ovat vain suuntaa-antavia. Tarkkoja rengastustietoja emme ole saaneet käyttöömmemme. Yllämainitut tiedot on poimittu Pohjois-Karjalan lintutieteellisen yhdistyksen katsauksista.

KULTASIRKUN TÄRKEIMMÄT ESIINTYMISALUEET VUOSINA 1974—98

Värtsilä

Värtsilän laaksossa sijaitseva Sääperinjärvi on tarjonnut ranta-alueineen mitä parhaimman pesimäympäristön kultasirkuille. Värtsilän kolonia pysyi runsaana ja verraten vakaana suurimman osaa 80-lukua (kuva 2). Parhaimmillaan pesivien parien määrä ylsi yli kahteenkymmeneen.

Havainnoinnin ja havaintojen keruun puutteellisuus näkyy Värtsilän tarkastelujakson alkupuolella selvimmin. Varsinkin 70-luvun lopulla tietoon saatu reviirien määrä ei varmastikaan vastaa todellisuutta (ks. kuva 2). Useimpien vuosien kohdalla 10—15 pesivää paria lienee ollut lähempänä totuutta. Sen sijaan 90-luvun "pulavuodet" lienevät verraten luotettavasti dokumentoituja. Vuoden -98 ainoan reviirin pesintä tuhoutui mitä ilmeisimmin pakettipellon niiton yhteydessä.

Vaikka silloinen vesipiiri aikoinaan pengersi myös tämänkin järven ranta-alueita, on kultasirkku pystynyt löytämään itselleen sopivaa pesimäbiotooppia vielä

kin. Järven länsipuolen pelloilla kiertävä n. parin kilometrin pituinen kuivatusvalti ei ole tuhonnut ympäristöä niin tehokkaasti kuin monilla muilla alueilla. Ympäristön rikkonaisuus, monimuotoisuus on antanut kultasirkuille lisäaikaa, joka tosin näyttää kuluneen lähelle loppuaan.

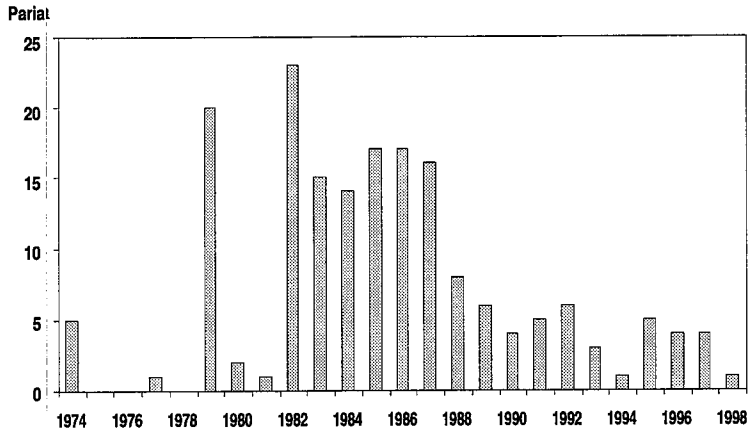
Kaikkina aikoina kultasirkut ovat löytyneet pääosin järven pohjois- ja länsirannan kosteilta rantaniitty- ja peltoalueilta. Värtsilässä kultasirkkuja on tavattu myös muutaman kerran Uudenkylänlammelta, joka sijaitsee reilun kilometrin etäisyydellä Sääperistä, sekä viereiseltä Savikon pakettipelloilta. Viimeisimmät havainnot Sääperin kultasirkkuista on tehty järven länsipuolen ranta-pelloilta.

Rantojen umpeenkasvun myötä on Sääperinkin kultasirkkuilla koittanut vaikeat ajat. Viimeisen alamäen voisi katsoa alkaneen länsiosan pelloilla tapahtuneista muutoksista. Tuo vuosia laidunnurmena ollut muutaman hehtaarin peltoala oli mitä parhainta aluetta kultasirkuille. Kevyesti laidunnettuna se pysyi kunnossa vuodesta toiseen. Alue kasvoi sopivan harvaa pientä pensastoa, seassa hieman koivua ja korkeampaa heinäkasvustoa. Laiduntavat lehmät estivät liiallisen umpeenkasvun ja puuston kasvamisen liian korkeaksi. Ne esimerkiksi katkoivat lehväkset juuri oikealta korkeudelta. Vuonna 1987 tuolla pienellä peltoalalla pesi seitsemän paria kultasirkkuja. Pari vuotta myöhemmin tuon pellon ojanvarsiraivauksissa tuhoutui kolme kultasirkun pesää. Kyseinen pelto kynnettiin ja otettiin viljelykäyttöön.

Myös Savikon pakettipelloilla on tapahtunut muutos sirkun kannalta huonompaan suuntaan. Osa pellosta on otettu viljelyseen ja pensaikkoa on raivattu.

Kultasirkun suojelemiseksi 90-luvun alkupuolella yritettiin saa-

Kuva 2. Kultasirkun runsaus Värtsilässä vuosina 1974-98

da Sääperin kunnostustoimet viimeinkin alulle. Tehtiin mm. ennakkoivaa maastotyötä, merkitsemällä rajoja, pyykkejä ja kohdealueita. Hanke kuitenkin jäi toteutumatta.

Lieksa

Pääosa Lieksan kultasirkkuista tavattu kaupungin keskustan ympäristössä. Lieksassa kultasirkkukanta pysyi vakaana, n. 5 parin suuruisena koko 1970- ja 80-luvun, kunnes hiipui olemattomiin 90-luvulla (kuva 3). Paikkakohtaiset erot olivat kuitenkin selvät, esim. Timitrassa kultasirkkuja ei ole tavattu 70-luvun jälkeen.

Lieksan keskustan kohteet ovat suurelta osin vesistöjen rantaluhtia. Osin kuivempaa luhtaniittyä, osin hyvinkin märkää tulvaluhtaa. Yhteisiä piirteitä Värtsilän alueisiin ovat mm. vesistön läheisyys, maiseman sopiva avoimuus, verraten matala ja harva pensaskasvillisuus, hieman nuorta puustoa (koivua) jne. Maataloustoiminta ei ole kuitenkaan koskaan ollut voimallista Lieksan alueilla, missä suhteessa ne poikkeavat selkeästi Värtsilästä.

Lieksassa kultasirkkuja on ta-

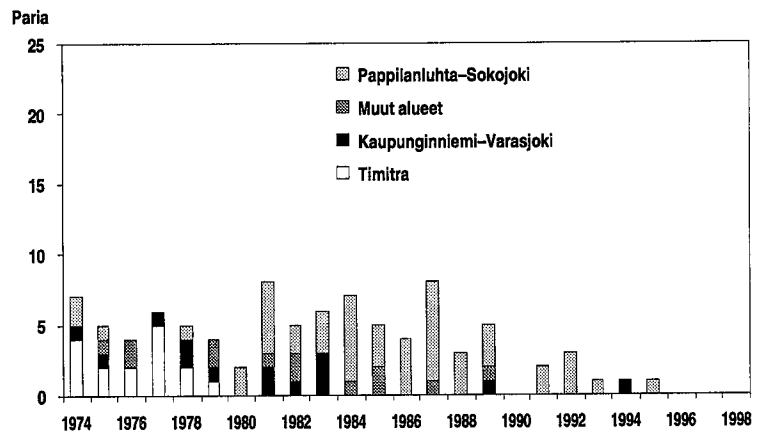
vattu keskustan alueiden lisäksi myös Viekijärven pohjoisosassa, jossa sijaitsee laaja-alainen rantaluhta. Lisäksi lajista on pari yksittäishavaintoa Pankajärveltä ja Jamalista.

Ydinalueena kaupungin keskustan paikoista voidaan pitää Pappilanluhtaa. Kultasirkun säännöllinen esiintyminen alkoi siellä havaintojen mukaan vasta 80-luvulla, ja sen jälkeen Lieksan kultasirkkukanta eli oikeastaan sen varassa loppuunsa asti (kuva 3). Alue rajautuu etelässä Pokronlampeen, pohjoisessa Sitta-

lampeen jatkuen luoteeseen pitkän Sokojoenvartta. Erilliset esiintymät ovat olleet myös Timitran "niityllä" (Lieksanjoen etelärannalla lähellä jokisuuta) sekä Kaupunginniemen—Varasjoen seudulla. Vielä löytyy muutama havaintovuosi entiseltä Vehkalammelta, nykyiseltä Vehka"suolta". Lieksan kohteista Viekin alue on jäänyt menneinä aikoinakin kaikkein heikoimmalle seurannalle. Hyvin todennäköistä on, että tuolla alueella kultasirkku on pesinyt useammin kuin keräämämme aineisto antaa ymmärtää.

Viimeisten 25 vuoden aikana maataloudessa tapahtuneet muutokset eivät ole vaikuttaneet kovinkaan paljon Lieksan kultasirkkubiotooppiin. Sitä vastoin taa-jaman laajentuminen ja urbaani maankäyttö ovat myllertäneet melkoisesti kultasirkun pesimämaastoja. Jos jotain on jäänyt jäljelle, niin umpeenkasvu on tuhonnut loputkin elinalueet. Viimeisin kultasirkun tukikohta on ollut Pappilanluhta, keskeisimmiltä osiltaan. Sielläkään kultasirkkua ei ole tavattu enää monene vuoteen. Lieksan kultasirkkukannan kehitys on esitetty kuvassa 3.

Kuva 3. Kultasirkun runsaus Lieksassa vuosina 1974-98

Joensuu

Joensuun seudulla pitkäaikaisin kultasirkun esiintymisalue on ollut Höytiäisen kanavan suisto. Alue, joka syntyi Höytiäisen las-kun myötä v. 1859. Suiston kehitys kultasirkuille sopivaksi ympäristöksi on kestänyt pitkään. Vielä 40-luvulla kohde oli hyvin au-tiota hiekkarantaa, jota käytettiin jopa lentokenttänä. Kulta-aikaa ilmeisesti oli 1970-luku (enimmil-lään lähes 10 reviiriä), jolloin kas-villisuus oli sopivan rehevää mut-ta samalla avointa ja maaperä kosteaa. Tältä ajalta alueelta on useita pesälöytöjä, lentopoikueita ja rengastuksiakin.

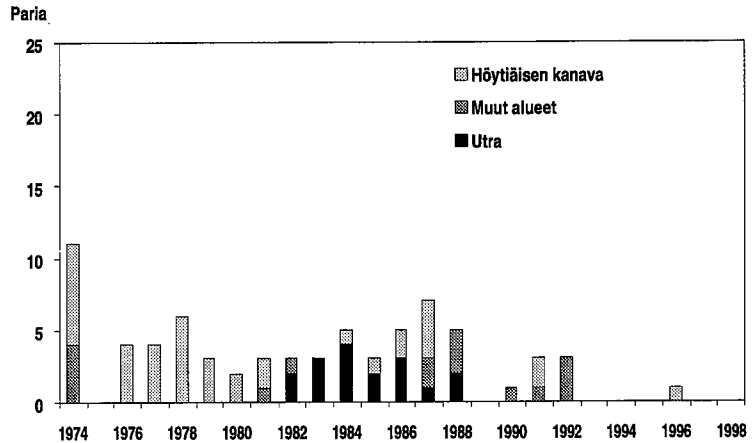
Mutta Höytiäisen kanavan suiston suksessio jatkui nopeana. Viimeistään 90-luvulla alueen umpeenkasvu oli jo siinä vaihees-sa, ettei se enää kovin hyvin sopi-nut kultasirkuille. Lajin paikkaus-kollisuus johti varmaan siihenkin, että linnut saattoivat tulla paikal-le, mutta eivät pesineet. 90-luvulla kultasirkusta tehtiin suistossa enää yksittäisiä havaintoja (kuva 4).

Myös Pyhäselän vedenkorkeu-den vaihtelut vaikeuttivat useina vuosina lintujen pesintää suistos-sa. Esim. vuonna 1982 korkea ven-denpinta peitti alleen kaikki sopi-vat pesäpaikat. Tämän seuraukse-na kultasirkkuja ei paikalla tavattu lainkaan, vaikka muualla Pohjois-Karjalassa vuosi oli mitä parhain.

Höytiäisen kanavan suistoon, joka nykyisin on rauhoitettu lin-nustonsuojelualueeksi, on tehty kokonaisvaltainen kunnostus-suunnitelma. Kuinka siinä on huomioitu "uusi" uhanalaislaji kultasirkku, ei ole tiedossamme.

Joensuun seudulla on ollut myös muita monivuotisia pesi-mäalueita. Pielisjoen ranta-alueil-ta on tehty useita pesintähavain-toja, mm. Utran kanavalla (tukki-en pudotuspaikalta joenrantaa alapäin) ja sen vastakkaisella rannalla Kiviniemessä. Ne ovat olleet pienialaisia, osin vedenkor-

Kuva 4. Kultasirkun runsaus Joensuussa vuosina 1974-98

keuden vaihtelun vaivaamia jou-tomaita joen rannalla ja rajoittu-neet useimmiten viljeltyyn pel-toon. Kasvillisuus on ollut sopi-van avointa, pensaikkoista. Utras-sa kultasirkkujen esiintyminen ajottui jaksolle 1982—88 (1—4 pa-ria, kuva 4).

Myös Marjalasta Pyhäselän pohjoisrannalta on tiedossa pari havaintoa, joista toinen koskee tu-houtunutta pesää. Joensuun ete-läreunalla Vehkalahdella lintu on tavattu kerran.

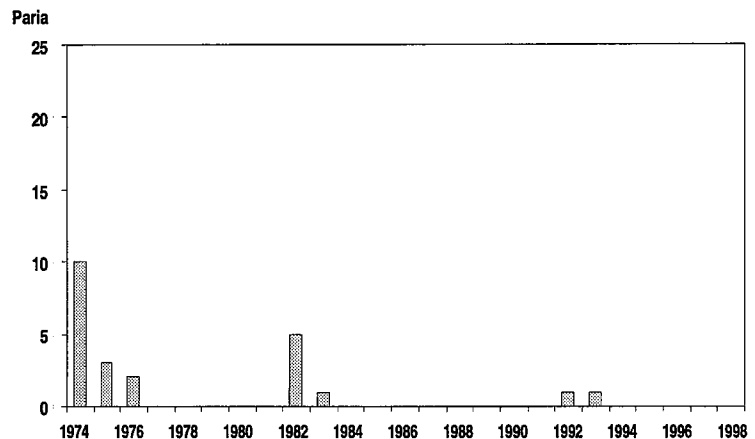
Viime vuosina Joensuusta on turhaan saanut hakea kultasirkkuja. Kaikki entiset esiintymisalue-et ovat heikentyneet sirkulle

kehnoiksi, jotkut mahdottomiksi, alueiksi elää.

Liperi

Mattisenlahdelta Pyhäselän poh-joisosasta tunnettiin 1960-luvulla yksi maakunnan suurimmista kultasirkkukolonioista (15 paria). Vielä 1970-luvun alussa Mattisen-lahdella pesi runsas kultasirk-kukanta (enimmillään 10 paria). Jatkossa alueelta ei tavattu kuin muutama yksittäinen lintu, joskin havainnointikin oli useina vuosi-na heikkoa. Viimeiset havainnot yksinäisistä koiraista ovat vuo-delta 1992 ja -93 (kuva 5).

Kuva 5. Kultasirkun runsaus Liperissä vuosina 1974-98

Kultasirkkujen kulta-aikana 1960–70-luvulla oli Mattisenlahden puronsuuluhdalle tyypillistä lukuisat pienet pensaikkosaarekkeet. Sirotellusti kasvavina ne pitivät maiseman avarana. Seassa oli myös nuorta koivua, joka pysyi sopivassa mitassa, sillä karjan laidunnus tämän Pyhäselän lahden rannoilla oli yleistä. Mattisenlahti lieneekin ollut ihanteellinen pesimäympäristö kultasirkuille. Tavattiinpa laulava kultasirkku joskus jopa maantien varren puhelinlangalta. Rantamaisema olikin tuolloin aivan erilainen. Vesistön ja rannan näkyminen pitkälle rantapeltojen yli oli jotain muuta kuin maisema nykypäivänä.

Muut Liperin koloniat olivat tuhoutuneet jo aikaisemmin. Kahdelta paikalta löytyy yksittäishavainnot.

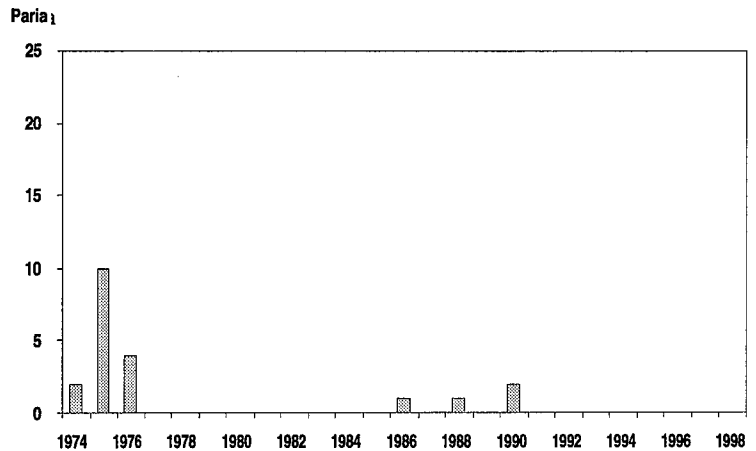
Outokumpu

Sen jälkeen kun Sätöksen alueen (parhaimmillaan 10 paria) kuivaukset ja pellon- ja laiduntenraivaustoiminta oli 70-luvun lopulla hävittänyt kultasirkkukolonian - tai ainakin edesauttanut vahvasti häviämistä - ei Outokummusta ole tehty kuin muutama kultasirkkuhavainto koko tarkastelujaksolla aikana (kuva 6).

Kultasirkku on tavattu pari kertaa Sysmäjärvellä ja kerran läpikulkumatalla Vuonoksessa. Sysmäjärven rannoilla on siellä täällä kultasirkulle sopivia pesimäympäristölaikkuja, joskin rantojen umpeenkasvu on ollut siellä hyvin voimakasta eikä edellytyksiä ainakaan isolle kolonialle ole pitkään aikaan ollut.

Pohjois-Karjalan ympäristökeskus toteutti 1998 Sysmäjärvellä historiansa ensimmäisen rantaniityn kunnostuksen. Järven eteläosassa Lähtevänlahdella rantaa kunnostettiin kultasirkun elinolojen parantamiseksi. Tuloksia ei ole vielä ollut nähtävillä.

Kuva 6. Kultasirkun runsaus Outokummussa vuosina 1974-98

POHJOIS-KARJALAN KULTASIRKKUALUEET TÄNÄÄN

SIRKKUNIITYSTÄ METSIKSI, PELLOIKSI, ASUINALUEIKSL..

Värtsilä

Pelkistetysti voisi sanoa, että Sääperin rannat ovat paksun, tiheän ja korkean "pensasmetsän" puristuksissa. Siltikin tuon pensasvyöhykkeen kuivan maan puoleiset osat ovat paikoin lähes kelvollisessa kunnossa. On syntynyt pieniä alueita, jotka eivät ole tehokkaassa maatalouskäytössä. Tosin näköyhteys järvelle ja rannalle on katkennut. Eivätkä nuokan pienet alueet muodosta mosaiikki-maista laajempaa ympäristöä. Mutta jos parempaakaan ei kultasirkulle ole tarjolla, voisivat nuokin kelvata. Järven länsirannalta (Noidanniemi) löytyy vielä avoimempaa rantabiotooppia, samoin pohjois- ja itäosista, joissa rantapelto ovat kuitenkin vähemmän sopivat kultasirkuille. Oikeanlaisilla kunnostuksilla voisi Sääperin alueesta tehdä kultasirkulle optimaalisen.

Savikon pelto, kauempana järven luoteispuolella, ovat ihmisilmin katsottuna melko hyvässä kunnossa. Tosin peltojen etäisyys

järvestä vähentänee niiden kiinnostavuutta, kun ajatellaan kultasirkun mieltymyksiä. Peltoalue on osin hyvinkin moni-ilmeinen. On viljelyksessä olevaa heinä-tuorehupeltoa sekä monivuotista pakettipeltoa. Pajupensastoa, yksittäin ja yhtenäisesti seassa myös koivua. Runsaasti myös heinä-, putki- ym. korkeampaa aluskasvustoa. Kultasirkun näkökulmasta heikentäviksi tekijöiksi voidaan katsoa laidunnuksen puuttuminen, järven ja peltojen välissä kulkeva maantie sekä ennen kaikkea peltojen liiallinen uudelleenraivaus. Savikon pelloilta on tuoreita havaintoja kultasirkkuista.

Periaatteessa Sääperin ympäristössä pitäisi yhä olla kultasirkulle sopivaa habitaattia, mutta syystä tai toisesta kesällä -99 niitä ei sinne ilmaantunut. Missä oli vika?

Lieksa

Lieksan keskustan kultasirkukubiotoopeista on lähes kaikki tuhattu. Vehkasuolla kasvaa nykyisin tukeva metsä. Voidaan siis todeta, että lammen kuivatus onnistui. Timiträn niittyä ei ole enää olemassa, alueella pensaspuus- toa, kaivettua kunnallistekniikkaa yms. Pappilanluhdan pohjois-

puolella oleva Sittalampi ympäristöineen on raivattu ja rakennettu steriiliksi puistoalueeksi, luoteisosa, puhdistamon suunnalla, läjitetty junarataan asti. Varasjoki—Kaupunginniemi on täytetty, rakennettu puistoalueeksi ja kasvanut umpeen. Vain Pappilanhdan keskeisin osa on säilynyt vielä, joskin umpeenkasvua on tapahtunut sielläkin.

Kultasirkun puolesta voidaan taas kysyä, missä oli se maankäytön ohjaus, joka olisi ottanut edes hieman ympäristöarvoja huomioon Lieksan sirkkualueilla? Jos kultasirkku olisi saanut jo aikoihin uhanalaisuusstatuksen, tilanne voisi olla aivan toinen.

Viekijärven pohjoisosan rantaluhta yllätti vanhana kultasirkkubiotooppina. Alueella ei ole ollut juurikaan umpeenkasvua, ainakaan puuston ja suurten pensastojen osalta. Alue on avaraa ja muutoinkin kultasirkuille sopivan tuntuista. Alue on kooltaan (n. 1 km²) poikkeuksellisen suuri. Maasto vaihettuu suoniityksi-vanhaksi pelloksi, jolla koivuistutusta, pensastoa ja vanhoja latojakin. Kenties alueella ollut joskus historiassa myös laidunnusta.

Syy Viekijärven ympäristön avoimena pysymiseen löytynee maaperästä. Geologinen maaperäkarta osoittaa alueen olevan maalajiltaan savea. Savi pitää maaperän kosteusolosuhteet sellaisina, ettei puuston juurtuminen oikein onnistu. Kasvillisuutena mm. luhtavillaa ja luhtasaraa.

Kysymys kuuluuikin taas: miksi ei tuolta ihmissilmän sopivalta näyttävältä alueelta löytynyt kesällä -99 kultasirkkua? Oliko syyinä heikko kartoitusteho vai löytyykö vastaus maamme rajojen ulkopuolelta?

Joensuu

Lyhyesti voisi todeta, että Pielisjoen rannat ovat nykyään lähes yhtenäisen kookkaan pajuvyöhyk-

keen peittämät ja heinäkasvillisuus on tuuheaa, korkeaa. Kiviniemestä ei enää löydy sopivaa biotooppia kultasirkulle, sillä alue on täydellisesti muokattu virkistyskäyttöön. Hieman pohjoisempaan, Kontiolahden puolella Pielisjoen rannalla on Kotalahden kosteikko. Se on avointa, mutta ei sirkulle optimaalista, todennäköisesti usein veden valtaama.

Höytiäisen kanavalla sukkesio jatkuu - huonompaan suuntaan: pensainkko tihenee ja heinikko tuuhenee ja kasvaa liian korkeaksi.

Liperi

Mattisenlahdella vesialue on lähes umpeenkasvanut. Kosteikon ja peltojen väliin jäävä, entinen harva pensasvyöhyke on nykyisin metsää tai pensasmetsää. Yksittäisiä pensaita vain muutama, kuivatusvallin tuntumassa.

Mattisenlahti olisi monessakin mielessä haastava kunnostuskohde. Tarkalla suunnittelulla siitä voisi tehdä kultasirkulle mieleisen, onhan sillä pitkät perinteet maakunnan yhtenä parhaista kultasirkun pesimäalueista.

Outokumpu

Toivottavasti Sysmäjärven rantaniityn kunnostus tuottaa hedelmää. Ja toivottavasti järven muihinkin osiin suunnitellut kunnostukset palkitaan kultasirkun kainolla laulunsäkeellä.

Sätöksen kosteikosta alueella 70-luvulla paljon retkeilleen Arto Juvosen (suullinen) kommentti 90-luvun lopulta oli: "Yllättävän samanolainen." Kohteen keski-osan pajukko on n. 2—3m korkeaa, lähes yhtenäistä. Reunapajut ja koivut jo paljon kookkaampia, puut jo lähes kymmenmetrisiä. Reunapajukoissa pientä mosaiikkia. Ympäriällä paikoin pieniä joutomaalajukoja. Ei laidunnusta. Kultasirkulle vieläkin mahdollinen, ei tosin luultavasti kolonialle.

Tohmajärvi

Tohmajärven Tammalahden etelärannalla oleva rantaluhta, Perttisenjoesta länteen, on nykykuntoisenakin varteenotettava kultasirkkukohde. Luhta on syntynyt järvenlaskun myötä 50-luvulla, jolloin vedenpintaa laskettiin useita metrejä. Myöhemmin vedenpintaa on säännöstelty padon avulla. Tällä hetkellä järven pintaa ollaan nostamassa (25cm), mahdolliset vaikutukset kohteen yleiskuvaan näkyvät muutaman vuoden sisällä. Tammalahdella on havaittu yhteensä neljä pesivää kultasirkkua vuosina 1974—1977.

Lieksan Viekin lisäksi Tohmajärven Tammalahti on toinen kohde, jolla epäilemme kultasirkkuja olleen useamminkin kuin mitä havainnot osoittavat. Vaikka alue on helposti saavutettavissa, havainnointi on ollut kultasirkun suhteen heikkoa. Alueen linnustollinen kiinnostavuus painottuu vahvasti kevätmuuton aikaan eikä alueella juurikaan ole vierailtu kesäisin. Lisäksi paikka tutkitaan retkeillessä lähes aina tieltä käsin kaukoputkella.

Kohde on avointa rantaniitytä, paikoin märempää luhtaa. Kohde on ollut osin laidunnettuna, pajut siksi vain puolimetrisiä. Korkeampaa pajukkoa reuna-alueilla, luhdalla ei juuri ollenkaan. Myös koko rantaviiva avointa. Yksittäisiä korkeampia pajuja saisi luhdalla olla enemmänkin.

Tammalahden peruskasvillisuuden muodostaa mm. luhta-, pullo- ja jousisara, terttualpi, kurjenjalka sekä luhtakuusio.

YHTEENVETO

Voidaan kai todeta, että kultasirkun Karjalan valloitus on päättyneessä. Ei ole jäänyt jäljelle alkukolonialle, ei edes yhtä elinvoii-

maista sillanpääasemaa. Kuitenkin mielestämme laji, joka pesi Itä-Suomessa kultaisina vuosina jopa 50–100:n parin voimalla, olisi todellakin lunastanut "täysivaltaisen" paikan Pohjois-Karjalan luonnossa.

Jos tässä onnettomassa tilanteessa halutaan nähdä jotain positiivista, niin se on toive siitä, että voimme aloittaa koko tarinan alusta: Arkangeli v. 2000, Tolva-järvi 2001, Lieksa...? Toiveen perustana olisi tietysti se, että olisimme oppineet jotain. Emmekä lähde etsimään kaikkia syitä liian kaukaa, esim. talvehtimisalueilta.

Keräämämme aineisto osoittaa kiistatta, että kultasirkun taantuminen on (suurelta?) osaltaan seurausta ihmisen haitallisista toimista lajin pesimäalueilla. Osa alueista on umpeenkasvanut tyyppilliseen tapaan viljelysmaiden ravinnepestöjen seurauksena, osa on raivattu muuhun käyttöön, osa on jäänyt täysin rakentamisen jalkoihin, osa on kärsinyt laidunnuksen loppumisesta, osa on...

Monet mainituista epäkohdistä voitaisiin vielä korjata, osaa ei enää koskaan. Osa entisaikojen parhaista kultasirkkualueista voitaisiin ehottaa vanhaan kukoistukseen ja kenties niistä syntyisi sillanpääasemia, joilta laji leviää muuallekin maakuntaan.

Välttämätöntä olisi myös tietää tilanne rajan takana. Alueilla joilta kultasirkku levisi meille. Venä-

jällä maankäyttö on tänä päivänäkin vielä hyvin erilaista, ja voisi ajatella, että siellä on kultasirkulle soveliaista pesimäympäristöä säilynyt paremmin. Mutta millainen on kultasirkkukannan kehitys siellä? Kuinka paljon niitä pesii lähialueillamme? Millainen on siellä optimibiotooppi, johon pitäisi täällä Suomessakin kunnostustoimin pyrkiä? Entä yleensä maiseman tila? Kysymyksiä, joihin saadaan vastauksia vain käynnistämällä tutkimus näillä rajantakaisilla alueilla.

Silti emme voi kieltää sitäkään vaihtoehtoa, että kultasirkun taantumisen syyt ovat ainakin osittain maamme rajojen ulkopuolella. Lajin talvehtimisalueilla Kaakkois-Aasiassa elinympäristö tuhoutuu kiihtyvällä vauhdilla väestön lisääntyessä. Lintuja pyydystetään yhä ruuaksi ja lintutarhoihin. Matkan varrella Keski-Aasiassa aavikoituminen leviää jatkuvasti, kosteikkoja kuivataan ja luonnontilaiset arot saavat väistyä viljelysten tieltä. Kultasirkkujen voi olla entistä tukalampaa löytää sopivia levähdysalueita, joilla se voisi tankata riittävästi ennen seuraavaa muuttoetappia.

Ja aina voi olla olemassa sellaisiakin tekijöitä, joita ei osata edes ajatella, koska laji tunnetaan harvinaisuudestaan ja näyttävyydestään huolimatta loppujen lopuksi varsin huonosti.

VIITATTU KIRJALLISUUS

- Koskimies, P. (1983): Kultasirkku (*Emberiza aureola*). Teoksessa: Hyytiä, K., Kellomäki, E. & Koistinen, J. (toim.), Suomen lintuatlas, s. 478–479. SLY:n Lintutieto Oy, Helsinki.
- Leivo, M. (1999): Katoaako kaunis kultasirkku? - Suomen Luonto 58 (9): 16.
- Pihlatie, M., Vesajoki, H., Lappalainen, A. & Hottola, P. (1997): Höytiäinen, Lake Höytiäinen. Gummerus Jyväskylä.
- Valpasvuo-Jaatinen, P. (1997): Suojavyöhykkeiden perustaminen ja hoito. Maa- ja metsätalousministeriön opasjulkaisu.
- Voipio, P. (1993): 110-vuotias kultasirkku. - Linnut 28 (4): 22-23.
- Von Haartman, L., Hilden, O., Linkola, P., Suomalainen, P. & Tenovuori, R. (1967): Pohjojan linnut värikuvin II. Otava, Helsinki.

HAVAINTOAINEISTONA KÄYTETTY KIRJALLISUUS

- Antikainen, E. O. (1965): Kultasirkku leviämässä maahamme. - Suomen Luonto 24: 92–94.
- Erola, R. (1975): Kultasirkku 1974 Pohjois-Karjalassa. - Siipirikko 2 (2): 8.
- Erola, R. (1975): Kultasirkun esiintyminen Pohjois-Karjalassa 1975. - Siipirikko 2 (3): 11.
- Hottola, P. (1993): Lintuvesiohjelma puntarissa - linnustoselvityksiä Pohjois-Karjalan lintu-järvillä. Vesi- ja Ympäristöhallinnon julkaisu, sarja A.
- Hottola, P. (1996): Pohjois-Karjalan lintuvesien pesimälinnusto. - Siipirikko 23 (2): 77–82.
- Hottola, P. (1999): Outokummun Sysmäjärven linnustoseuranta kesä 1999. Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksen julkaisusarja.
- Kapanen, M. (1973): Lintuhavainnot Joensuun seudulla 1966–72. - Lintumies 8: 23–24.
- Kapanen, M. (1981): Pohjois-Karjalassa tavatut lintulajit vuoden 1980 loppuun. - Siipirikko 8 (3): 88.
- Karttunen, L., Laaksonen, A., Lappi, E. (1970): Kultasirkun (*Emberiza aureola*) esiintymisestä Pohjois-Karjalassa. - Ornis Fennica 47: 30–34.
- Miettinen, J. (1981): Lintujen rengastus Pohjois-Karjalassa 1950–79. - Siipirikko 8 (3): 123–134.

Sirkku kulta

*Perintönä saimme,
laulajan idästä iloksemme.*

*Toiveita täynnä on retki, sylissä lämpöisen suven.
Sävel soi surullinen, aamussa Karjalan.*

*Taas kotia turhaan etsi, oli tarjolla vain
yksinäinen hetki.*

Heikki Pönkkä

- Miettinen, J. (1983): Pikkulokki - kultasirkku -projekti. - Siipirikko 10 (2): 54—56.
- Miettinen, J. (1985): Kesähavainnot 1984 Pohjois-Karjalassa. - Siipirikko 12 (2): 43—49.
- Miettinen, J. (1986): Kesähavainnot 1985 Pohjois-Karjalassa. - Siipirikko 13 (2): 41—48.
- Miettinen, J. (1987): Kesähavainnot 1986. - Siipirikko 14 (2): 54—61.
- Miettinen, J. (1988): Kesähavainnot 1987 Pohjois-Karjalassa. - Siipirikko 15 (2): 48—56.
- Miettinen, J. (1989): Kesähavainnot 1988. - Siipirikko 16 (2): 32—40.
- Miettinen, J. (1991): Kesähavainnot 1990. - Siipirikko 18 (3): 67—75.
- Miettinen, J. (1992): Kesähavainnot 1991. - Siipirikko 19 (2): 43—51.
- Miettinen, J. (1993): Kesähavainnot 1992. - Siipirikko 20 (2): 35—44.
- Määttä, A. (1982): Pohjoiskarjalaisia lintupaikkoja - Lieksa. - Siipirikko 9 (3): 99.
- Parviainen, A. (1996): Pohjois-Karjalan lintulajisto. - Siipirikko 23 (2) (25v juhlaulkaisu): 31.
- Tiussa, J. (1986): Lintujen rengastus Pohjois-Karjalassa 1980—1984. - Siipirikko 13 (3): 82—87.
- Tiussa, J. (1987): Pohjois-Karjalassa rengastettujen lintujen löytökatsaus 1983—87. - Siipirikko 14 (3): 89—94.
- Tiussa, J. (1989): Lintujen rengastus Pohjois-Karjalassa 1985—88. - Siipirikko 16 (3): 84—89.
- Varonen, K. (1976): Kultasirkku (*Emberiza aureola*) Pohjois-Karjalassa 1976. - Siipirikko 3 (3): 20—21.
- Varonen, K. (1978): Kultasirkku Pohjois-Karjalassa 1977. - Siipirikko 5 (3): 85.
- Varonen, K. (1982): Pohjoiskarjalaisia lintupaikkoja - Värtsilä. - Siipirikko 9 (3): 120—122.
- Vähätalo, A. (1982): Pohjoiskarjalaisia lintupaikkoja - Joensuu. Siipirikko 9 (3): 83—84.
- Zetterberg, P. (1998): Harvinaisuudet ja vähälukuiset lajit Pohjois-Karjalassa 1996. - Siipirikko 25 (2): 9.
- Zetterberg, P. (1999): Sinisiä hetkiä - Harvinaisuudet ja vähälukuiset lajit Pohjois-Karjalassa 1997. - Siipirikko 26 (1): 18.
- Zetterberg, P. (1999): Orientin puhuri - Harvinaisuudet ja vähälukuiset lajit Pohjois-Karjalassa vuonna 1998. - Siipirikko 26 (4): 13.

Lisäksi lähdetietoina lintuharrastajilta saatua julkaisematonta materiaalia.

KIITOKSET

Kiitämme tässä yhteydessä nykyisiä ja entisiä pohjoiskarjalaisia lintuharrastajia, jotka ovat tehneet sen likaisimman työn. Kompanneet pusikoissa hyttysten ininä korvissa, hiki selkää pitkin valuen, etsineet sirkkuja ja löydettyään ilmoittaneet havaintonsa lintutieteellisen yhdistyksen katsauksiin. Ilman heidän panostaan ei olisi aineistoa tähänkään selvitykseen.

Kiitokset Liperiin Eila Karttuselle ja Kauko Rouhiaiselle. Eila Karttunen antoi käyttöömmme Lauri Karttusen mittavat lintumuistiinpanot.

Kiitokset myös Esko Lapille, Hannu Kivivuorelle ja Matti Kapaselle, joita myös vaivasimme muita enemmän.

Petri Hottola ja Jorma Pessa kahlasivat käsikirjoituksen läpi.

Merkillepantavaa oli projektin aikana ilmennyt lintuharrastajien yhteinen huoli, ympäri Suomea, kultasirkun tulevaisuuden puolesta.

Kirjoitus on julkaistu laajempaa kartta-liitteeseen:

Pönkkä, H. & Leivo M. (2000): Kultasirkku, *Emberiza aureola* Pohjois-Karjalassa. Suomen ympäristökeskus 2000.

Kultasirkkuseelvitys 1999 Pohjois-Karjalassa

Selvitimme kesällä 1999 Suomen ympäristökeskuksen hankkeena kultasirkun levinneisyyteen liittyvää historiaa Pohjois-Karjalassa.

Tällaiselle selvitykselle olisi itse asiassa ollut huutava tarve jo kauan alkaa sitten. Aikana jolloin kultasirkun alamäki alkoi, eikä vasta nyt, kun laji on katoamassa maakunnan lajistosta. Valitettavasti monista syistä johtuen laji on päässyt kuta kuinkin unohtumaan, ja pessimistisimmät ovat jo velkanneet lajin menetetyn. Silti ei kuitenkaan kannata vielä lyödä hanskoja tiskiä.

Selvityksemme antaa selvää vihiä siltä, että ihmisen toiminta kultasirkkupaikeilla on yleensä ollut se tekijä, joka on siivittänyt kultasirkun taantumisen kurimukseen, tai ainakin antanut sille lisää vauhtia alamäkeen. Monilla alueilla haitalliset muutokset olisivat yhä korjattavissa, jos tahtoa löytyy ja nopeita toimia tunnnettujen elinalueiden parantamiseksi tehdään.

Kaikkia kultasirkun alamäkeen liittyviä syitä tuskin osataan edes arvata. Kuinka suurelta osin lajin taantumisen syyt ovat maamme rajojen ulkopuolella (Leivo 1999), siltä ei ole juurikaan tietoa. Kultasirkun todellisen nykyaseman ja kannanmuutosten syiden ymmärtäminen tarvitsee lisätutkimuksia niin Pohjois-Karjalassa kuin muuallakin Suomessa.

Isolepinkäisen (*Lanius excubitor*) *homeyeri*-rotu tavattu Pohjois-Karjalassa

Ari Latja & Pentti Zetterberg

Lämpimän syksyn ansiosta pyyntikausi Höytiäisen kanavan lintu- asemalla jatkui vuonna 1998 ensimmäisen kerran marraskuun puolelle. Niinpä olin (AL) vielä 30. lokakuuta asemalla rengastamassa lintuja, kuten olin tehnyt koko syksyn. Saalis tosin oli ollut laihanalainen. Ruokintapaikan verkolle tullessani totesin ilokseni sentään isolepinkäisen killuvan verkossa (toisaalta surukseni se oli tappanut hömötiäisen verkkoon). Siinä vaiheessa en katsonut lintua tarkemmin, vaan laitoin sen kuljetuspussiin.

Ottaessani linnun asemalla esiin kiintyi huomioni ensimmäiseksi valkean värin suureen määrään linnun pyrstössä: uloin pyrstösulka oli kokonaan valkoinen ja muutkin sulat noin kärjestä kuin tyveltä laajalti valkoiset. Svenssonin (1992) suppean kuvauksen perusteella aloin epäillä lintua kaakosta kotoisin olevan *homeyeri*-rodun edustajaksi. Hälytin PZ:n paikalle, koska tiesin hänellä olevan lisää kirjallisuutta aiheesta. Hän laittoi myös välittömästi alustavan hälyn sekä piippariin että omaan lintuverkkoomme. Tällä välin rengastin linnun ja otin siitä normaalit mitat: siipi, siipikaavio, pyrstö, paino, rasva, nokka ja nilkka. PZ saapui pienten viivytysten jälkeen (filmin saaminen oli kestänyt jonkin aikaa) mukanaan sekä lepinkäis-kirja (Lefranc & Norfolk 1997) että Alula, jossa oli Tenovuon & Varrelan (1998) artikkeli isolepinkäisen rotujen määrittämisestä.

Heti verratessamme lintua Alulan artikkelin kuviin ja tekstiin olimme varmoja, että kyseessä oli nimenomaan isolepinkäisen *homeyeri*-rodun edustaja. Tärkeimmät rotuun viittaavat tuntomerkit sopivat lintuun hyvin: pitkä, valkea/harmaanvalkea, varsinkin silmän päällä ja takana leveä silmäkulmanjuova, joka jatkui otsalle; laaja valkea siipilaikku, joka ulottui kaikkiin siipisulkiin; valkea yläperä; uloin pyrstösulka mustaa ruotijuovaa lukuunottamatta valkea, muutenkin pyrstössä runsaasti valkeaa. Ainoat tuntomerkit, jotka eivät täydellisesti sopineet olivat selän ja vatsapuolen väri. Puhtaan *L.e.homeyerin* selkä pitäisi olla vaaleamman siniharmaa ja valkean reunuksen hartioilla leveämmän kuin *L.e.excubitorin*. Mielestämme linnun selän väri ei poikennut normaalista isolepinkäisestä (tosin mielestämme ei myöskään Alulassa olevan *homeyeri*-kuvan linnun). Vatsapuolen pitäisi puolestaan olla kokonaan valkea, mutta tämän linnun rinta oli harmaanvalkea kapein harmain poikkijuovin. Sen hetkisten tietojemme mukaan lintu oli ensimmäinen rotunsa edustaja Suomessa eikä muualtaakaan Euroopasta ollut kuin muutama havainto.

Teimme tarkan kuvauksen linnusta ja mittailimme vielä mm. valkoisen määrää siivillä ja pyrstössä. Välillä PZ soitti varmistuksen ja tarkemman kuvauksen linnusta tekstihakuun. Tämän ilmoituksen vaikutuksesta kävi myöhemmin ilmi, ettei lintumme ollutkaan ensimmäi-

nen *L.e.homeyeri* Suomessa. Lågskärillä oli rengastettu samanlainen jo lokakuun alussa. Siellä tosin se oli rengastettu outona isolepinkäisenä ja vasta HÖYLAS:n linnun tultua ilmi tunnistettiin valokuvista tähän rotuun kuuluvaksi. Näiden lisäksi RK on nyttemmin hyväksynyt yhden aikaisemman havainnon, joten lintu oli kolmas rodun edustaja Suomessa.

Mittausten ja valokuvauksen jälkeen vapautimme linnun, mitä myös Petri Palviainen ehti todistamaan ja kuvaamaan. Lintu istahti hetkeksi läheiseen pensaaseen ja lensi sitten metsän reunaan korkeampaan puuhun. Linnun lentäessä pois päin valkean suuri määrä siivillä, yläperässä ja pyrstössä pisti silmään räikeästi. Lintua tarkkailtiin vielä noin sadan metrin päästä sen istuessa puussa. Tällöinkin erottuivat selvästi valkea otsa, pitkä silmäkulmanjuova, laaja siipilaikku ja valkea yläperä. Lintu oleskeli paikalla iltapäivän, mutta sen jälkeen sitä ei enää nähty.

KUVAUS

Yläpuoli (päälaki, niska, selkä, hartiahöyhenet ja sivien pienet peitinhöyhenet) siniharmaat, ei merkittävästi vaaleammat kuin nimirodulla. Reunimmaisiet hartiahöyhenet valkeat. Pyrstön yläpeitinhöyhenet valkeat, yläperä harmaanvalkea, kokonaisuutena muodosti maastossa näkyvän valkean yläperän.

Keskimmäiset, isot ja käsisivien

yläpeitinhöyhenet yhtenevän mustat eli kyseessä vanha lintu (nuorella on kontrasti vaaleampien vaihtumattomien ja mustien uusien höyhenten välillä). Joissakin isoissa ja käsisiiven peitinhöyhenissä hyvin kapea valkea kärki. Siipisulat mustat, käsisulat hieman kyynärsulkia vaaleammat (ruskeanmustat). Kaikissa siipisulissa valkeat tyvet, kuudennesta käsisulasta sisäänpäin kaikissa myös valkea kärki. Kolmen sisimmän kyynärsulan ulkoreuna kapealti valkea. Tertiaalit mustat, kaikissa leveä valkea kärki. Valkoisten kuvioiden leveys siipisulissa on esitetty taulukossa 2. Käsi- ja kyynärsulkien valkoisista tyivistä, sisimpien kyynärsulkien valkoisista reunoista ja tertiaalien valkoisista kärjistä muodostui siiven ollessa kiinni suuri (lähes) yhtenäinen valkoinen siipilaikku. Siiven ollessa auki siipisulkien valkoiset tyvet muodostivat leveän siipijuovan ja valkoiset kärjet valkean siiven takareunan. Pyrstösulat ulointa lukuun ottamatta keskeltä mustat, kärjestä ja tyvestä valkoiset, valkoisen määrän lisääntyessä sisimmästä uloimpaan (taulukko 2). Uloin pyrstösulka kokonaan valkoinen, vain kapea musta ruotijuova.

Alapuoli pääosin (kurkku, vatsa, kupeet, alaperä, kainalot ja siiven alapeitinhöyhenet) valkoinen. Rinta harmaanvalkoinen, höyhenten kärjet kapealti vaaleanharmaat muodostaen rintaan heikkoa vipevöintiä. Käsisiiven alapeitinhöyhenet vaaleanharmaat, kapealti valkeakärkiset. Siipi- ja pyrstösulat harmaanvalkeat, yläpuolen mustat kuviot kuulsivat läpi.

Päälaki siniharmaa, kurkku valkoinen. Mustat ohjas, silmän seutu ja korvan peitinhöyhenet muodostivat "rosvonaamarin", jonka yläpuolella oleva selvä silmäkulmanjuova silmän etureunaan asti kapea ja harmaanvalkea, siitä taaksepäin leveä ja valkea. Edessä silmäkulmanjuova jatkui kapeana, mutta selvänä otsalle.

Ylänokka musta, leikkauspinta tyveltä vaalean lihanpunertava, alanonan tyvi (2/3) vaalean lihanpunertava, kärki musta. Iiris erittäin tumman punaruskea. Koivet mustat, anturat harmaat.

MITAT

L.c. homeyeri on hieman suurempi kuin nimirotu ja tämän yksilön mitat (mm. siipi ja pyrstö) olivatkin kirjallisuudessa annettujen nimirodun mittojen ylärajoilla. Koska asialla lienee laajempaakin mielenkiintoa, esitämme tässä tarkkoja mittoja myös linnun höyhenpuvun yksityiskohdista.

Siipi (maksimi) 118 mm, pyrstö 113 mm, paino 61.2 g, rasva 0

Nokka (kalloon) 25.6 mm, nilkka 27.4 mm

(Siipikaavio (käsisulkien kärjen etäisyys pisimmän käsisulan kärjestä (mm): 16-1-0-1-10-16-20-24)

Taulukko 1. Valkean määrä siipisulkien tyvellä (1=ulkohöydyssä, 2=sisähöydyssä; mm peitinhöyhenen kärjestä) sekä sulkien kärjessä (3; mm sulan kärjestä), (P käsisulat, S kyynärsulat, T tertiaalit)

Table 1. The amount of white at the base of remiges (1=outer, 2=inner web; mm from the tip of the covert) and at the tip (3; mm from the tip of the feather) of the remiges (P primaries, S secondaries, T tertials).

	1	2	3	1	2	3	1	2	3
P2	5.5			S1	15.5	29.5	3.1	T7	6.9
P3	8.0	15.3		S2	13.9	23.1	3.1	T8	4.4
P4	12.3	19.4		S3	15.2	19.9	3.3	T9	2.0
P5	15.3	21.3		S4	10.0		3.3		
P6	15.3	24.4	1.0	S5	11.1		4.7		
P7	19.0	24.4	2.5	S6	4.5		6.3		
P8	21.6	26.0	3.1						
P9	21.6	27.5	3.6						
P10	20.9	27.5	4.2						

Taulukko 2. Valkean kärjen (1) ja mustan kuvion (2) leveys pyrstösulissa (mm sulan kärjestä, R1 sisin, R6 uloin pyrstösulka)

Table 2. Breadth of white (1) and black (2) in rectrices (mm from the tip of the feather, R1 innermost, R6 outermost rectrix).

	1	2
R1	2.2	84.1
R2	7.0	65.9
R3	13.5	52.2
R4	25.8	33.7
R5	41.5	12.9
(R6	50.0	25.0 ruotijuova, shaft)

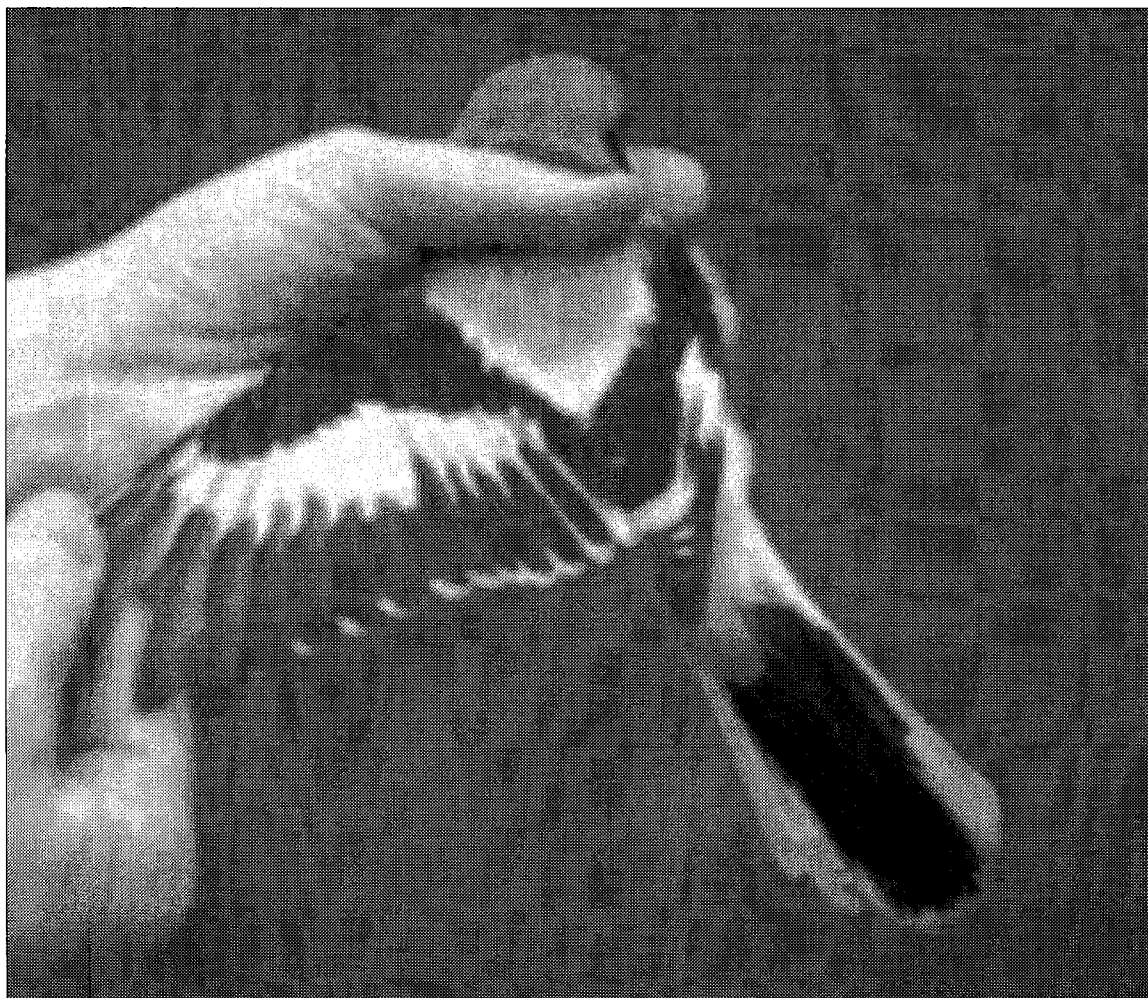
Yläperä: valkean alueen leveys 28 mm (pisimpien pyrstön yläpeitinhöyhenten kärjistä); harmaanvalkean alueen leveys 22 mm -> valkea yläperä yht. 50 mm leveä

Silmäkulmanjuovan leveys: otsa 3.6 mm, ohjaksen puoliväli 1.9 mm, silmän yläpuolella 2.1 mm, silmän takana 4.4 mm; ulottui 12 mm silmän takareunasta taaksepäin

ESIINTYMINEN

Rodun esiintymisalue ulottuu Ukkorainasta ja Krimiltä itään välillä 49-53° N Kaakkois-Venäjällä ja välillä 49-57° N Lounais-Siperiassa Altaille ja läntisille Sajarin vuorille (Cramp & Simmons 1993). Esiintyminen on

laajalla vyöhykkeellä päällekkäinen nimirodun kanssa lännessä ja pohjoisessa. Osittain paikkalintu, mutta myös muuttaa ja vaeltaa siirtyen Keski-Asiaan. Rotu on tavattu Länsi-Euroopassa aikaisemmin Saksassa (5), Tšhekkissä, Italiassa (joitakin), Ranskassa ja Ruotsissa (2).

Isolepinkäinen *Lanius excubitor homeyeri* ©Pentti Zetterberg
Great Grey Shrike

LÄHTEET

- Cramp, S. & Simmons, K. 1993: The Birds of the Western Palearctic. Volume VII. Flycatchers to Shrikes. - Academic Press.
- Lefranc, N. & Worfolk, T 1997: Shrikes: A Guide to the Shrikes of the World. - Pica Press. Sussex.
- Svensson, L. 1992: Identification Guide to European Passerines. - Södertälje.
- Tenovuo, J. & Varrela, J. 1998: Isolepinkäisen Euroopassa esiintyvät alalajit - vai lajit? - Alula 4(1): 2—11.

Great Grey Shrike (*Lanius excubitor*) of the race *homeyeri* recorded in North Karelia

A Great Grey Shrike of the race *homeyeri* was captured and ringed at Höytiäinen Bird Observatory in Joensuu, North Karelia in October 30th 1998. Most important features implying to race *homeyeri* were: long white supercilium extending to the chin; large white patch on wing consisting of white bases of all remiges, white outer edges of three inner secondaries and white tips of tertials; white rump; largely white tail, the outermost rectrice being all white except for partly black shaft. The range of the race extends from Ukraine and South Russia to Altai and Saian Mountains in the east. This was a third record of the race in Finland. In western Europe the race has been recorded earlier in Germany (5), Czech republic, France, Italy (some) and Sweden (2).

Höytiäisen kanavan lintuasema 1999

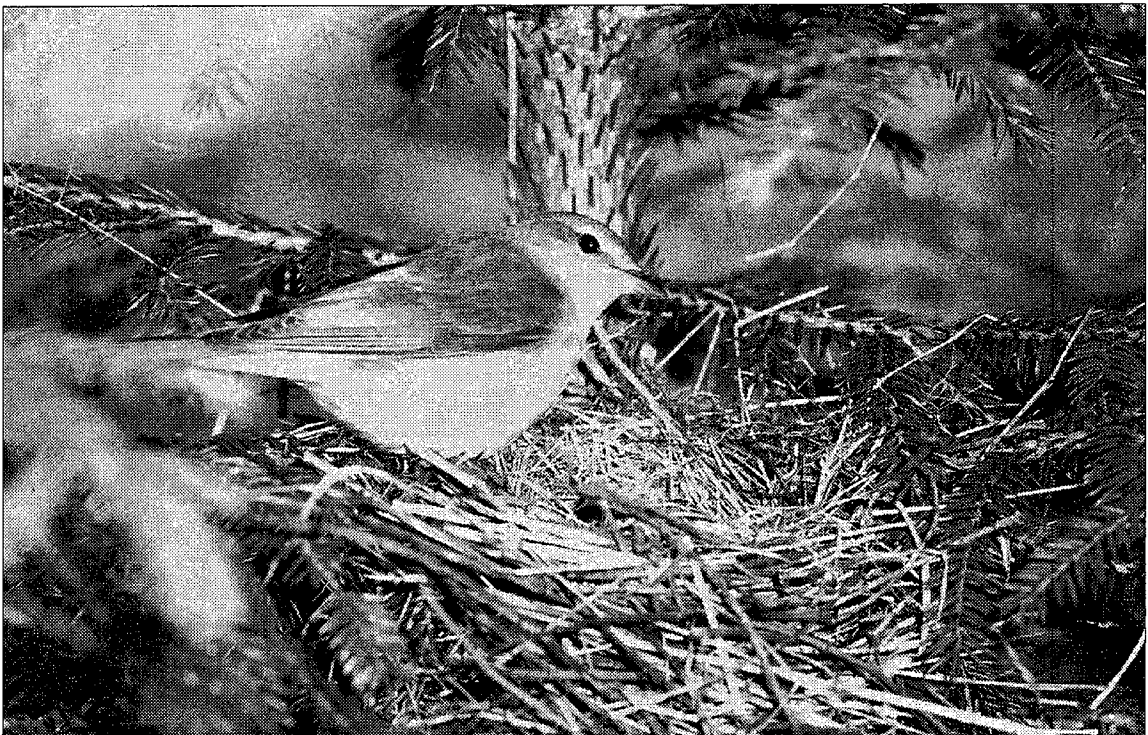
Ari Latja

Lyhyestä virsi kaunis eli aseman toiminta 1999 on pian kerrottu. Jatkuvampaa miehitystä oli vain toukokuussa syksyn jäädessä viikonloppupyyntien varaan. Niinpä rengastuksissa päästiin nippa nappa yli tuhannen linnun. Vain rastaita rengastettiin normaali määrä ja kovan vaelluksen ansiosta helmipöllöjä lähes ennätysmäärä.

Rengastusten kokonaismäärä (taulukko 1) jäi 1103 rengastukseen ja 48 lajiin. Pyyntiä oli kaikkiaan 65 päivänä, joista vakioverkkopäiviä vain 38. Talvilintupyyntiä oli kevättalvella 9 päivänä, poikasia ja emoja rengastettiin sentään peräti 18 päivänä. Rengastajina toimivat Ari Latja (706 rengastusta), Juha Miittinen (213), Markku Huttunen (130) ja Jouko Tiussa (54).

VERKKOPYYNTI

Alkukevään muutama ruokinta- paikkapyynti tuotti enemmän vain punatulkkuja. Kevään vakioverkkopyynti alkoi 4.5. ja päättyi 4.6. Toukokuussa oli pyyntiä 15 ja kesäkuussa 4 päivänä. Tulos oli heikko 462 rengastusta, joista pajulintuja 55, ruokokerttusia 37 ja lehtokerttuja 25 muiden lajien jäädessä jo selväs-

Lehtokerttuemo kuusen kätöksässä olevalla pesällään. ©Hannu Eskonen

Taulukko 1. Rengastukset Höytiäisen kanavan lintuasemalla 1999.

Laji	Kevät	Syky	Yhteensä
Varpushaukka	-	1	1
Tylli	-	1	1
Pikkusirri	-	3	3
Lapinsirri	-	1	1
Suosirri	-	1	1
Suokukko	-	7	7
Taivaanvuohi	-	5	5
Lehtokurppa	-	1	1
Liro	-	9	9
Helmi-pöllö	-	16	16
Käpytikka	1	1	2
Metsäkivinen	-	1	1
Niittykirvinen	8	3	11
Västäräkki	1	1	2
Peukaloinen	-	2	2
Punarinta	9	37	46
Sinirinta	1	6	7
Leppälintu	1	2	3
Mustarastas	2	-	2
Räkättirastas	47	2	49
Laulurastas	8	-	8
Punakylkirastas	76	8	84
Ruokokerttunen	37	17	54
Rytkerttunen	2	-	2
Hemekerttu	6	7	13
Pensaskerttu	6	3	9
Lehtokerttu	25	11	36
Sirittäjä	-	1	1
Tiltalti	2	7	9
Pajulintu	55	183	238
Hippiäinen	-	12	12
Harmaasieppo	1	1	2
Kirjosieppo	7	6	13
Pyrstötiainen	-	67	67
Hömötiainen	-	8	8
Sinitiainen	22	66	88
Talitiainen	32	61	93
Pikkulepinkäinen	2	-	2
Isolepinkäinen	-	2	2
Peippo	23	2	25
Järripeppo	-	2	2
Vihervarpunen	4	-	4
Urpiainen	6	3	9
Punavarpunen	-	1	1
Punatulkku	37	5	42
Keltasirkku	1	-	1
Pohjansirkku	-	1	1
Pajusirkku	10	94	104
Yhteensä	432	671	1103

ti jälkeen. Ainoat "paremmat" rengastukset olivat kaksi rytkerttusta.

Syksyn aikana asemalla oli miehitystä vain 23 päivänä rengastusten kokonaismäärän jäädessä 661 rengastukseen. Helmi-pöllöpyynti nauhuria käyttäen tuotti vuoden ilahduttavimman tuloksen, kun 16 nappisilmää saatiin renkasiin. Parhaana iltana 26.9. saatiin 5 pöllöä. Tiaisilla oli ilmeisesti melko hyvä vaellus, koska vähäinenkin pyynti tuotti 66 sinitinti- 61 talitinti- ja 67 pyrstötintirengastusta. Muuten rengastusmäärät jäivät syksylläkin vaatimattomiksi, kun paju-lintujakin saatiin vain 183.

Taulukko 2. Poikas- ja emorengastukset ja -kontrollit 1999.

Laji	Emoja	Poikasia	Yhteensä
Räkättirastas	11	28	39
Punakylkirastas	12	53	65
Kirjosieppo	5	-	5
Talitiainen	2	29	31
Sinitiainen	-	20	20
Yhteensä	30	132	162

EMOT JA POIKASET

Rengastettujen pesä- ja maasto-poikasten ja rengastettujen tai kontrolloitujen pesivien aikuisten määrät on esitetty taulukossa 2. Rastaiden rengastusmäärät pysyivät hyvinä Markun rastatutkimuksen ansiosta. Sen sijaan pönttölintujen rengastusmäärät jäivät vaatimattomiksi kirjosiieponkin poikasten saadessa rauhassa kasvaa ulos pesästään ilman rengastajien häirintää. Alueen lehtopöllöpariskunta ei innostunut pesimään ollenkaan. Saattaa olla, että koiras oli menettänyt naaraan, koska se huuteli innokkaasti myöhään keväeseen. Syksyisen helmi-pöllöpyynnin yhteydessä taas kuultiin moneen otteeseen pariskunnan huutelevan metsässä, joten toivottavasti tilanne korjautuu.

(Lisäys: tilanne on korjaantunut tältä osin. Keväällä 2000 kontrolloitiin alueen lehtopöllöpöntöstä uusi lehtopöllönaaras, joka oli pyöräyttänyt pesään kolme poikasta.)

Kirjosieppo viemässä ravintoa jälkikasvulleen. ©Hannu Eskonen

CHILE — KAUKAINEN MAA

VESA JOUHKI

Monella suomalaisella on Chilestä vain hämärä kuva: Latinomaa siellä jossakin hyvin kaukana, jota Pinochetin sotilasjunta hallitsi pitkän ajan. Harvempi tietää että Chile on tänä päivänä yksi Etelä-Amerikan kehittyneimpiä maita. Maailman kuparin tuotannosta Chilen osuus on vajaa kolmannes.

Luonnoltaan Chile on mitä monipuolisin maa. Sieltä löytyy Andien vuoristojoono, Pohjois-Chilen laaja Atacaman aavikko, Keski-Chilen välimeren maiden ilmasto

tuttava lauhkeavyöhyke ja Etelä-Chilen Antarktinen ilmasto jäävuorineen. Chile on 4000km pitkä ja kapea maa, jota rajoittaa idässä Andit ja lännessä Tyynimeri. Rannikon vaikutus tuntuu lähes kaikkialla kalastuksen ja kalankasvatuksen ollessa tärkeitä elinkeinoja. Keski-Chilessä on myös metsiä, mutta suurinta osaa Chilestä peittävät erilaiset pampas- ja puna-alueet, jotka muistuttavat lähinnä pensasaroja.

Luonnonystäväille Chile on miellyttävä kohdema. Siellä on turval-

lisen tuntuista retkeillä, sillä ihmiset ovat ystävällisiä eikä rikollisuutta esiinny kovinkaan paljon verrattuna moneen muuhun latinomaahan.

Ruoka on herkullista - etenkin meren elävistä pitävälle - ja mikä parasta, hygieriataso on lähes länsimaista luokkaa. Vatsatauteja ei siis tarvitse juurikaan pelätä. Chilessä asuu noin 15milj. ihmistä, joista pääkaupungissa Santiagossa lähes 5 miljoonaa. Virallinen kieli on espanja eikä englannilla pärjää kovin-

Tyypillinen chilelainen maisema. ©Vesa Jouhki

kaan hyvin. Autonvuokraus on helppoa mutta kallista. Yleisesti Chile ei ole kovinkaan halpa maa, mutta ruoka ja olut on halvempaa kuin Suomessa.

Silloin kun Suomessa kärsitään tai nautitaan pakkasista, niin Chilessä on kesä. Tosin Etelä-Chilessä on aina kylmää ja tuulista kun taas Pohjois-Chilen rannikolla voi mailla auringossa ja uida valtameren valtavissa aalloissa läpi vuoden.

Ensimmäinen matka 13. – 23. lokakuuta 1998

Kuparin tuotanto vaatii tehokkaita ilmansuojeluprosesseja joita ABB Environmental Power Oy toimittaa. Niinpä eräs työmatkoistani suuntautui kaukaiseen Chileen. Olin varustautunut seuraavilla kirjoilla:

Collins Birds of southern South America and Antarctica & The Essential guide to birding in Chile by Mark Pearman.
Chilessä on tavattu vain noin 430

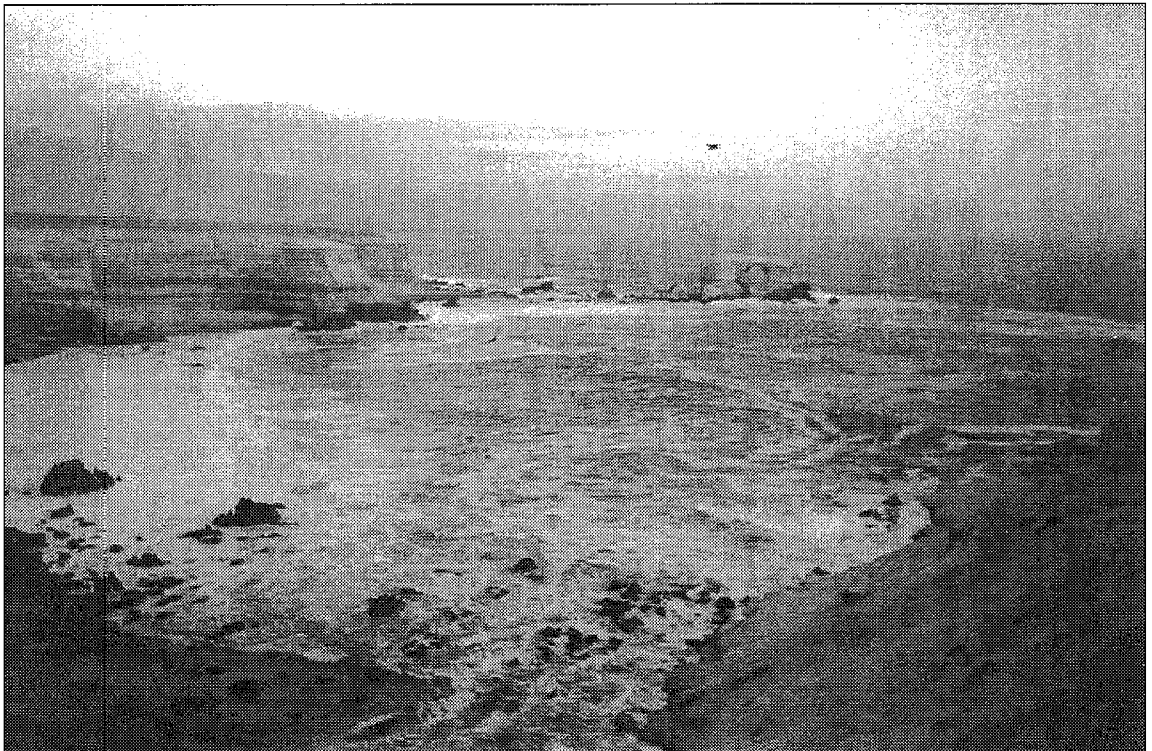
lajia, joista endeemisiä eli kotoperäisiä on yhdeksän. Parin kuukauden kirjajarjoittelu ja suhteellisen pienen lajimäärä helpotti oleellisesti elämäni ensimmäistä tutustumista Etelä-Amerikan linnustoon. Käytän jutussani uusittua maailman lintulajien suomenkielistä nimitystä (Suomen Lintutieteellinen Yhdistys 1999).

Matka Helsingistä Frankfurtin ja Buenos-Airesin kautta Santiagoon kesti 26 tuntia sisältäen kolmen tunnin lentokoneen vaihtoajat. Tunnin pysähdyksen aikana Buenos-Airesin lentokentällä hoidin lentoterminaalini ikkunasta heti kolme elistä: savupääskyn *Phaeoprogne tapera*, eteläamerikanhyypän *Vanellus chilensis* sekä ruskokarakaran *Milvago chimango*. Myös Argentiinalainen olut ja voileivät maistuivat todella hyviltä. Lentokoneen ikkunasta ihailin Argentiinan pampas-alueita ja Andien vuoristoa ennen laskeutumista Santiagoon lentokentälle.

Viikko kului nopeasti työasioissa enkä päässyt retkeilemään juuri lainkaan. Aamulla heräsin aina

heti kuudelta ja retkeilin Santiagon puistoissa 1,5 tuntia ennen aamiaista ja töihin menoa. Sama toistui lähes aina jos vapaa-aikaa jäi, mutta valitettavasti sitä ei juuri ollut. Tosin viikonloppu piti olla vapaa. Santiagosta kuittasin muutaman uuden lajin. Pihapeukaloineen *Troglodytes aedon* lauleli yleisesti puistoissa, sekä myös patagonianrastas *Turdus falcklandii* oli suhteellisen yleinen. Löysin myös yhden harmaarintaalienian *Elaenia albiceps*. Puluja ja varpusia oli kuten Suomessa. Myös täpläkorpvakyyhky *Zenaida auriculata* kirjautui pinnapussiin.

Pohjois-Chilestä Calaman kaupungin reunoilta löysin eräältä peltolätäköltä viisi suippopyrstösorsaa *Anas georgica*. Illalla hämärissä pelton yllä saalisteli preeriapöllö *Athene cunicularia*. Haarapääskyjä, paritörmäpääskyä, runsaasti chilinpääskyjä *Tachycineta leucopyga*, sekä joitakin teräspääskyjä *Notiochelidon cyanoleuca* näkyi automaani ainoan joen varrella hyönteisjahdissa. Yksi haikarakin löytyi, mutta valitetta-

Pohjois-Chilen rannikkoa. ©Vesa Jouhki

vasti se oli tavallinen yöhaikara.

Viikonloppu lähestyi nopeasti ja koska työasiat olivat hoidossa (mutta linnut eivät), pomoni muutti matkasuunnitelmia ja läksimme jo lauantaina Brasiliaan, eikä maanantaina, kuten alunperin oli ollut tarkoitus. Mutisin mielestäni, mutta toisaalta kyllähän Brasiliassakin on uusia lintuja, tosin huomattavasti enemmän ja vaikeammin määritettävissä. Kirjoitin vähän pettyneenä havikseeni: Albatrossit ja pingviinit olisivat olleet vain 150 km:n päässä – sinne on päästävä joskus myöhemmin. Retken saldo Chilestä oli tuolloin vaivaiset 15 elistä.

Toinen yritys

8. –19. Huhtikuuta 1999.

Tälle matkalle läksin vielä paremmin valmistuneena ja olin jo päättänyt vapaan viikonlopun retkikohdeet.

Noudatin erään tunnetun joensuulaisen lintumiehen taktiikkaa: Vain oleelliset lajit (= endeemiset ja muualta vaikeasti tavoitettavat lajit) hoidetaan ja ns. 'säälä' tulee siinä ohessa. Tosin olin päättänyt skipata jonkin vaikeahkon pikkulinnun, jotta kerkeäisin kunnolla merelle ja viimeisenä lauantaina vielä Andeille. Paluulentoni oli sunnuntaina, joten vapaata oli siis ruhtinaalliset 3 vuorokautta.

Viikonloppu tuli ja vuokrasin auton tietenkin jo perjantai-iltana. Niinpä aamupala oli klo 4.00 am ja matka alkoi kohti Chilen rannikon lomaparatiisia Valparaisoa. Mark Pearman kuvaa kirjassaan Valparaisoa kuvaava ja etenkin Punta Liesin stajipaikkaa seuraavasti: "The coastal region of Valparaiso rank as a south American hotspot for watching seabirds", antaen vakuuttavan lajilistan (mm. viisi albatrossilajia) väähteensä tueksi.

Matka oli vaivaiset 150 km, mutta kun aamu sarasti niin tien vierusta oli täynnä erilaisia lintuja, jotka käytännössä olivat kaikki eliksiä. Vaikka olin päättänyt välttää paperilajien hoitamista niin muutama pysähdys oli kuitenkin tehtävä paineiden tasaimiseksi ennen ensimmäistä varsinaista retkikohdetta. Tien varren yleisimpiä lintuja oli-

vat: eteläamerikansirkku *Zonotrichia capensis*, (joka on muuten nuotitettu rari esim. Karibialla), isopreeriaturpiaali *Sturnella loyca*, joka on noin räksän kokoinen punarintainen upea lintu, tuhkasirkku *Diuca diuca* ja mustaturpiaali *Curaeus curaeus*.

Saavuvin vasta klo 10 eräälle urheilukalastusalueelle. Hieno, ihmisen tekemä järvi oli tupaten täynnä erilaisia lintuja kuten: uikkuja, merimetsoja, sorsia, haikaroita, lokkeja ja pari lajia nokikanaeliksiä. Uusia lajeja tuli parin tunnin aikana jatkuvana syöttönä, suurin osa oli kuitenkin peruslajistoa. Vartavasten kävin etsimässä pienen sieppomaisen chilinkanasteron *Thripophaga anthoides*. Se on järvien rannoilla asustava upea musta lintu, jolla on selässä vielä kaunis punaruskea alue. Tyypillinen pampasheinikon laji oli pampakirvinen *Anthus correndera*, sellainen metsäkirvismäinen lintu. Myös erikoisen näköinen kiharatöyhönapsija *Anairetes parulus* hoitui.

Kolibrin näkeminen oli yhtä juhlaa, varsinkin kun lajikin määrittyi heti tulipääkolibriksi *Sephanoides sephanoides*. Kaiken kaikkiaan kalastusalueelta hoitui noin 20 elistä. Petojakin näkyi, mutta valitettavasti tuttujen kalkkunakondorien *Cathartes aura* ollessa massalaji; paikalla oli satoja kondoreita sekä joitakin amerikantuulihaukkoja *Falco sparverius*. Kun uusien lajien löytyminen alkoi hidastua, päätin vaihtaa paikkaa ja ajella rannikolle.

Seuraava retkikohde oli Punta Concon, joka on jokisuisto Tyynenmeren rannalla. Maltoin tuskin syödä ennen valtameren rannikkoa. Heti paikalle saavuttuani ilmassa pyöri kymmeniä ruskopelikaaneja *Pelecanus occidentalis*, sekä merellä lenteli joitakin perunsuulia *Sula variegata*. En malttanut tutkia suistoa kovinkaan tarkkaan, vaan ajoin läheiseen kalasatamaan lokkeja ja merimetsoja katselemaan. Lokeista yleisimpiä olivat etelänselkälökki *Larus dominicanus*, eteläamerikanlokki *L. maculipennis* sekä kuusilokki *L. philadelphia*.

Merellä pörräsi ihanassa myötälavossa joitakin inkatiiroja *Larosterna inca*. Chilenkihut *Catharacta chilensis* ajelivat merikihujen kanssa

perunsuulia takaa. Rantakivikosta hoitui endeeminen rannikko-orneero *Cinclodes nigrofumosus*.

Ja eräs kiva paikkokin hoitui, nimittäin Kanadasta nuijaamani tyrskykahlaaja *Aphriza virgata*. Nyt niitä pääsi katselemaan sydämen kyllyydestä aivan lähietäisyydeltä. Lintu on aivan yhtä kesy kuin kotoinen merisirri. Katsellessani lintuja, paikalle tuli joku Chilelainen lenkkeilijä, joka puhui Englantia. Mies paljastui paikalliseksi matkoppaaksi, ja häneltä sain vinkkejä halvasta hotellista, sekä merileijonan ja pingviinin nuotit. Tosin ko. paikka kuului muutenkin retkiohjelmaani. Koska syksyllä ei ollut enää turistikausi, ei kaverilla tuntunut olevan kiirettä. Pyysin häntä oppaakseni, sillä aika on rahaa ja nopeus välttää.

Kyselin miten olisi mahdollista päästä jollakin kalastajaveneellä merelle. Kaveri lupasi järjestää asian iltapäivällä, pientä korvausta vastaan. Sovimme treffit tunnin päästä eräälle 'beachille', jossa voisin katsella sen aikaa lintuja kun hän juoksisi kotiinsa ja tulisi paikalle. Ajoin kuitenkin nopeasti rantatietä pitkin nuotitetulle merileijonapaikalle. Merileijonia makaili rantakallioilla useita kymmeniä ja löytyihän se yksi perunpingviinikin *Spheniscus humboldti* eräältä lintuvuorelta. Voi sitä riemua kun elämäni ensimmäinen pingviinilaji oli hoidossa ja kohta hoituisi albatrossitkin – niin ainakin luulin.

Kaveri ilmestyi paikalle puolituntia myöhässä. No se ei juurikaan haitannut vaan katselin rantaa ja stajailin laiskasti merelle. Menimme eräeseen kalastajakylään, jossa hän neuvotteli venekyytiä. Hiukan epämääräisen keskustelun jälkeen surkealla Espanjan-kielitaidollari ja kalastajan rajoittuneella Englannilla saimme lopulta sovittua 40\$:n kyydin merelle. Tosin lähtö olisi klo 16 ja pimeä tulisi noin klo 18.30. Ota tai jätä ja päätin ottaa, albatrossit mielessäni. Meillä oli reilu tunti aikaa ennen lähtöä ja oppaani (jota osasin toki hiukan epäillä) ilmoitti, että hänellä on nälkä ja että nyt mennään syömään. Niin, maksajasta ei ollut epäilystä. Kuinka ollaan, hän tiesi halvan paikan, josta olisi upea näköala merelle. Minulla

ei ollut vaihtoehtoja, ja muistin juuri etten ollut itsekään juuri syönyt sitten aamu neljän. Ruoka oli erinomaista: katkarapuja, simpukoita, kalaa, salaattia, patonkia, olutta ja Pisco Sour drinkit eli Chilen kansallisjuomaa yms., ja näköalakin oli hieno, mutta halpaa se ei ollut! Lisäksi merellä lenteli vain tuttuja lajeja. Sekin vielä.

Pääsimme merelle lopulta klo 16.30. Ollessamme ehkä viiden kilometrin päässä rannasta, kalastaja pysäytti veneen ja ilmoitti tuulen voimistuneen liikaa, joten eteenpäin meno ei kuulemma tulisi kysymykseen. Näytin kirjasta albatrossien kuvia ja viittoilin kädellä ulospäin. Kapu kommentoi: "Tomorrow, Albatros very easy to see, not today". "Voihan nokka!", näin sitä turistia huijataan. Opas oli tietenkin hiljaa. Nokiliittäjiä näkyi satoja, sekä perunmyrskysukeltaja *Pelecanoidea garnoti* näyttäytyi. Mutta ei keijuja eikä albatrosseja. Palailimme rannikon tuntumaan ja lohdutukseksi kävimme erällä lintuvuorella jolla pesii mm. guanomerimetso *Phalacrocorax bougainvillei* sekä uhanalainen harmaamerimetso *P. gaimardi*. Molemmat lajit olin tosin hoitanut jo muutamaa tuntia aiemmin. Eipä olisi uskonut että inkatiiran lento ei nyt innostanut. Lohdutukseksi nappasin kuitenkin eliksen kaunotiiras-ta *Thalasseus elegans*.

Sovimme seuraavan lähdön aamu seitsemäksi. Menin siihen halpaan hotelliin ja nukahdin iltaluon jälkeen heti. Päivä oli ollut antoisa, mutta rankka. Edes iltahuutoa en jaksanut itsekseni tehdä, kuittasin vain päivän lajimääräksi noin 60.

Aamulla kaveri ilmestyi vain 10 minuuttia myöhässä, jonka jälkeen menimme läheiseen hampurilaispaikkaan aamiaiselle. Ja minä maksoin. Aamiaisen jälkeen ajelimme aamusumun vallitessa kalastajakylään. Kalastajan mukaan merelle ei voi lähteä juuri nyt vaan täytyy odottaa sumun hälvenemistä. Kysyin kuinka nopeasti sumu yleensä hälvenee. Vastaus oli ehkä tunnin päästä, ehkä 2-3 tunnin päästä tai vasta iltapäivällä. No ei muuta kuin hanaa ja takaisin Punta Concon jokisuistolle, jonka siilaukseen oli ollut edellisenä päivänä vähän pin-

tapuolista.

Punta Conon hiekkasarjalla oli paikallisia lintuja todella hienosti: ainakin 100 amerikansaksinokkaa *Rynchops niger*, muutama aavikkolokki, *Larus modestus* sekä kaksi amerikanpitkäjalkaa *Himantopus mexicanus*, tavallisia karikukkoja ja paljon jo hoidossa olevia lajeja. Läksimme ajelemaan autolla pitkin hiekkarantaa. Paikalliset tuntuivat liikkuvan nelivedoilla pitkin rantoja. Autosta käsin oli nopea havainnoida koko laaja suistoalue. Pulmussirrejä oli hieno noin 200 yksilön parvi ruokailemassa aivan vesirajassa. Juuri kun eteenpäin meno alkoi hirvittää niin etupyörät opposivat pehmeään hiekkaan. Saimme auton irti hiekasta, mutta kääntymisen oli yhtä tuskaa. Kaverillani tuntui olevan kokemusta tilanteesta ja renkaiden alle laitetuilla puukapuloilla yms. rannalta keräämillä roskilla ja kivillä saimme auton pikku hiljaa takaisin kovemmalle pohjalle. Ensimmäisen kerran oppaasta oli hyötyä! Tosin kyllä siinä vuokra-auto ehkä vähän kärsi. Onneksi ei ollut nousuvesi - olisi voinut käydä paljon huonomminkin. Suosittelen kävelemistä. No aikaanhan siinä tärvääntyi, mutta sumu alkoi pikkuhiljaa hälvetä. Ajoimme takaisin kalastajan luokse toiveikkain mielin. Mutta hän ei suostunut vieläkään lähtemään merelle, ehkä tunnin parin päästä. Tämä "manaameininki" riitti oppaalleni ja hän halusi kotiinsa. Vein hänet sinne ja olin itsekseni tyytyväinen, sillä enää en tarvinnut hänen palveluitaan. Yritin kyllä innostaa kaveria luontomatkailun ja bongauksen saloihin, mutta ei se ehkä kuitenkaan ole hänen alaansa.

Katselin merileijonia ja ihailin edelleen paikalla ollutta perunpingviiniä. Klo 12 aikaan pääsimme vihdoin ja viimein merelle yhdessä kalastajan ja hänen poikansa kanssa. Ajoimme suoraan niin ulos kuin mahdollista eikä matkalla näkyneet lokit, tiirat, kihut, merimetsot, suulat, nokiliittäjä yms. paperilajit saaneet kuin nopean vilkaisun. Nyt oli aika iskeä, missä olivat keijut ja albatrossit? Aallot olivat suhteellisen pieniä vain 4-5m korkeita loivia maininkia. Noin runsaan 5 km päässä rannikosta majasteettisen

kokoinen täysin musta isomeriliittäjä *Procellaria aequinoctialis* lensi aivan veneen vierestä ohi. Hetken luulin lintua albatrossilajiksi, kunnes laji kirjani avulla selvisi.

Yhtäkkiä kalastaja pysäytti veneen ja osoitti kädellään ulos ja sanoi: "albatrossi". Aalloista johtuen en löytänyt lintua heti vaan tiukan tapituksen ja tuskaisten sekuntien jälkeen valtavan kokoinen albatrossi liiteli upeasti noin kilometrin päässä veneestämme. Lajia en kuitenkaan saanut irti. Äkkiä perään! Ajelimme moottoriveneellä parikolme kilometriä niin että pääsimme tuulen yläpuolelle eli albatrossi jäi meidän ja rannikon väliin. Albatrossi laskeutui paikalliseksi mereen. Ajelimme varovasti lähemmäksi ja lähemmäksi lintua kunnes noin 500 m päässä pyysin kalastajaa pysäyttämään veneen, jotta pystyisin paremmin määrittämään lajin. Tuuli kuljetti meitä pikkuhiljaa koajoan lähemmäksi mustakulmaalbatrossia *Diomedea melanophris*! Lopulta olimme 10 m päässä linnusta, joka tuntui olevan aivan kesy. Myös muita liitelijöitä, kuten isomeriliittäjiä alkoi kerääntyä veneemme ympärille. Onneksi veneessä oli joitakin kalanpaloja ja suomuja yms joita heittelin mereen. Paikalle ilmestyi kolme harmaapääalbatrossia *D. chrysostoma* ja toinenkin mustakulmaalbatrossi. Jäimme parkkiin paikalle 1,5 tunniksi ja kalastat rupesivat nukkumaan ja minä stajailin niin kauan että polvet olivat aivan hyytelöä. Neljä perunmyrskysukeltajaa lensi ohi ja nokiliittäjiä näkyi ulapalla vähintään 2000 yksilöä. Keijuja ei näkynyt lainkaan. Parvi kalastelevia perunpingviinejä sentään hoitui. Tyytyväisinä palailimme satamaan ja maksoin ilomielin sen 40\$.

Klo oli jo 15, joten päätin vielä käydä nopeasti tutkimassa Punta Conon suiston takana olevia pieniä lampareita ja ruovikoita enne ajoa takaisin Santiagoon. Paikalta näytyi mm. Neljä chilenaarpanaa *Anas sibilatrix*, (amerikan)taivaanvuohi *Gallinago (g.) delicata*, pikkukuovoin amerikkalainen rotu *hudsonicus*, liejukana sekä upea keikarinapsija *Tachuris rubigastra*. Kolmas nokikanaeliskin määrittäytyi. Santiagoon saavuini myöhään illalla.

Seuraava viikko meni nopeasti töissä ja Pohjois-Chilen matkalla onnistuin hoitamaan joitakin puuttuvia peruslajeja. Parhaana ehkä Antofagastan rannikoilta amerikanmeriharakka *Haematopus palliatus* ja keltajalkalokki *Larus belcheri*. Calaman autiomaan kaupungin lähistöltä löysin koukkunokkakapuaajan *Upucerthia validirostris* ja aavikon yläpuolella saalisteli punaselkähaukka *Buteo polyosoma*.

Viimeisen lauantai päivän oli varannut retkelle Andien vuoristoon jonne Santiagosta on matkaa vain 80 km tietenkin eräälle nuotitetulle paikalle. Tarkoitukseni oli hoitaa andienkondori *Vultur gryphus*, andienkurmitsa *Phegornis mitchellii*, kolme endeemistä lajia sekä kääpiöylänköjuoksija *Thinocorus rumicivorus*.

Jälleen kerran aamulla piti tienvarsilta hoitaa puuttuvia paperilajeja. Uusia eliksiä kirjautui tasaiseen tahtiin. Myös endeeminen chilensmatkija *Mimus thenca* hoitui aivan spontaanisti. Pääsin varsinaiseen

vuoristoon vasta klo 11, mutta heti ensimmäisellä stajauspaikalla (= pysähdys sopivan näköisessä paikassa) palkittiin andienkondoreilla, joita rundaili erään vuoren huipun lähistöllä neljä eri yksilöä. Vanhan linnun valkoinen kaulus loisti hienosti myötävalossa. Lintu on yksi maailman suurimmista petolinnuista.

Ajelin rauhallisesti viimeiselle varsinaiselle retkipaikalle, jossa oli myös kuuma lähde. Etsin kaksituntia kääpiöylänköjuoksijoita turhaan Andien rinteiltä ja uurastukseni palkittiin koko joukolla tavallisempia lajeja, jotka lähes kaikki eliksiä, kuten esim. koskiorneero *Cinclodes oustaleti*, andiensirkku *Phrygilus unicolor*, sekä hieno andienkurmitsa. Tästä innostuneena kävin uimassa kuumassa lähteessä.

Paluumatkan aloitin noin klo 14. Ajelin autolla ja katselin autosta lintuja aina kun tuli sopiva paikka tai näin jotakin mielenkiintoista. Lisäksi yritin vielä kahta puuttuvaa endeemistä lajia, joista toinen - viik-

sivettveti *Pteroptochos megapodius* -hoitui suoraan autosta. Tämä punakylkirastaan kokoinen, paljolti meikäläistä peukaloista muistuttava lintu oli viimeinen uusi lajini ja samalla reissun 66 eliksiä. Tämä nosti Chilen pintojen lukumäärän 101 lajiin. Toista endeemistä lajia en havainnut ollenkaan, joten seuraavalle mahdolliselle matkalle jäi joitakin tavoitteita puuttuvien albatrossien ja keijujen lisäksi.

Chile on kertakaikkiaan hieno maa jossa on upeaa retkeillä. Lajimäärä ei kivunnut kovinkaan korkeaksi, mutta ainakin yksin retkeilessä se on jopa helpotus.

Kirjallisuus

Suomen Lintutieteellinen Yhdistys 1999: Maailman lintulajien suomenkieliset nimet (Finnish names of the birds of the World). - Suomen Lintutieteellinen Yhdistys - Finnish Ornithological Society, Helsinki, vii + 272 pp.

Näkyy Andien vuoristoa ©Vesa Jouhki

PELTOSIRKKUSEURANTAA POHJOIS-KARJALASSA 1999

HEIKKI PÖNKKÄ

Suoritin peltosirkkuseurantaa Värtsilän, Tohmajärven, Kiihtelysvaaran, Kontiolahden, Joensuun sekä Liperin kuntien alueella. Seuranta/laskenta-alueita oli kaikkiaan yksitoista. Laskenta-alueina olivat ns. käytävät, jotka muodostuivat teiden varsille. Leveydeltään nuo käytävät vaihtelivat kymmenistä reiluun pariin sataan metriin. Pituudeltaan laskenta-alueet olivat 5-11 km. Reittien yhteispituus oli 77 km. Laskennat (2 kpl) suoritin polkupyöräillen. Peltosirkulle sopivaa biotooppia reiteillä oli n. 60 km.

Laskenta-alueilla laji havaittiin yhteensä 94 kertaa. Pesimäreviireiksi näistä tulkitsin 69. Potentiaalisessa elinympäristössä (reittikilometriä kohden) keskimääräinen reviiritiheys oli 1,15/km. Eri reiteillä tuo tiheys vaihteli 0,3-2,7:n välillä.

Parhaita reittejä olivat: Lip Siikakoski (12 reviiriä - 5,3 km), Pappelonsaari (10 reviiriä - 11 km), Kon Iksenniitty (10 reviiriä - 6 km), Vär Sääperi (9 reviiriä - 8 km). Muita reittejä olivat lisäksi: Vär Niirala ja Selkäkylä, Toh Akkala ja Sikosuo, Kii Raatevaara, Kon Kotalahti sekä Lip Roukalahti.

Reviirit sijoittuivat melko tasaisesti reitin varsille. Mutta myös selvää keskittymistä, ainakin löysiin kolonoihin, oli esim. Pappelonsaaren reitillä.

En puutu tässä sen enempää tulkitsemieni reviirien määrään, tai yleensä lajin runsauteen. Mutta mietittäessä peltosirkun tulevaisuuden uhkakuvia, niin peltojen rakentaminen ja metsittyminen, sekä maataloudessa tapahtuvien muutosten heijastuminen avoimeen peltoympäristöön, eivät ainakaan helpota peltosirkun tulevaisuutta.

ASIANAJOTOIMISTOJA JOENSUUSSA

MARTTI JUVONEN OY

Siltakatu 10 B, puh. (013) 220 580

telefax (013) 220 581

Asianajaja Martti Juvonen

e-mail: asianajotoimisto.juvonen@kolombus.fi

PENTTI KEINONEN KY

Siltakatu 10 B, puh. (013) 229 537

telefax (013) 226 520

Asianajaja Pentti Keinonen

JUKKA KETONEN OY

Kauppakatu 23 b A 11

puh. (013) 126 595

telefax (013) 129 236

Asianajaja Jukka Ketonen

Asianajaja Toni Keittunen

HARRI KONTTURI OY

Kauppakatu 17 B, puh. (013) 120 731

internet:

kotisivut: www.asianajotoimisto.com

e-mail: asianajotoimisto@kontturi.fi

Asianajaja Harri Kontturi

Asianajaja Tulja Turpeinen

Asianajaja Markku Leinonen

OTK Jyrki Piparinen

MATTI LAPPALAINEN

Kauppakatu 23 a Joensuu

(Keskuskujalla II krs)

puh. (013) 221 921 ja (050) 594 4048

fax (013) 221 910

ASIANAJOTOIMISTO

LEIVONEN OY

Kauppakatu 17 B, 3. krs

puh. (013) 226 703, fax 226 704

Asianajaja Jyrki Leivonen

JORMA K. LEHTONEN OY

Siltakatu 14 A, 80100 Joensuu

puh. (013) 225 821, fax (013) 126 921

e-mail: asianajotoimisto@jkl-law.fi

internet: http://www.jkl-law.fi

Asianajaja Jorma K. Lehtonen

ISMO NURMELA OY

Siltakatu 10 B, 4. krs

puh. (013) 224 785, fax (013) 224 786

Asianajaja, varatuomari Ismo Nurmela

PAAJANEN & VATANEN OY

Kirkkokatu 20 B, IV krs

puh. (013) 223 111

telefax (013) 223 113

sähköposti: asianajotoimisto@perffipajaanen.fi

Asianajaja Pentti Paajanen

Asianajaja Tuomo Vatanen

AULIKKI RIIKONEN & KAI LAINE OY

Siltakatu 10 A 13

puh. (013) 120 606

telefax (013) 120 636

sähköposti: riikonen.laine@kolombus.fi

Asianajaja Aulikki Riikonen

Asianajaja Kai Laine

Asianajaja Anja Laukkanen

TUOMO ROMPPANEN OY

Siltakatu 12 A 8

puh. (013) 221 761

fax (013) 221 760

e-mail:

asianajotoimisto.romppanen@kolombus.fi

Asianajaja Tuomo Romppanen

Asianajaja Heidi Thöman

LAKIPALVELU PETRI SALLINEN OY

Kauppakatu 23 A 2. krs

(Keskuskujalla) 80100 Joensuu

puh. (013) 228 791, fax 228 722

Asianajaja Petri Sallinen

TANELI SIMONEN OY

PT-talo, Kirkkokatu 27

puh. (013) 129 717

telefax (013) 129 357

sähköposti: asianajotoimisto@asimonen.fi

Asianajaja Taneli Simonen

Asianajaja Markku Savolainen

HEIKKI SURAKKA OY

Kalevankatu 26 b

puh. (013) 221 554, fax (013) 122 087

sähköposti:

asianajotoimisto.surakka@kolombus.fi

kotisivut: http://www.kolombus.fi/

asianajotoimisto.surakka/

av. ma-pe 8-16

Asianajaja Kari Harju p. 220 831

Asianajaja Helkki Kuokkanen p. 220 832

Asianajaja Paula Jusila p. 220 833

Varatuomari Juhana Parnio p. 220 834

ASIANAJOTOIMISTO

VÄÄNÄNEN OY

Kauppakatu 23 b A 23

puh. (013) 127 300

telefax (013) 127 340

e-mail:

asianajotoimisto@vaananen-law.fi

Asianajaja Urpo Väänänen

Varatuomari Mikko Ranta

PÄIVÄ SYSMÄJÄRVELLÄ

ELI

AUSTARALIAINTAVIN NÄKÖINEN LINTU

PEKKA STÉN

Äitiempäivän aamuna 9.5. 1999 heinäkuun ilman keltoa peijon viserrykseen kuudelta, enkä enää malta nukkua, vaan ryhdyn valmistautumaan linturetkelle lämpömittarin näyttäessä -6,5 °C. Keippaana polikana olenkin jo ennen seisemää pyöräilemässä. Alavien peltojen jälkeen poikkeen lyhyesti Lahjoensuun tornille, jossa onkin mukavasti seisemän mustalintua. Päivä siis alkaa ihan kivasti, vaikka neijä vaatekerta täytyykin olla päällä -92 Jäämeren rannalla stajäätessä. Ajattelen, että käyn nopeasti Jakaranniemen tornilla, ja lähdän sieltä pois ennen turistien saapumista, jonka jälkeen katsoen Lahjoensuun myötävalossa ensin Lappalan rannasta, ja sitten Kalarannasta. Ilapäivän ajattelin viettää Ahonkylässä. Pyörän jääh Jakaranniemen tyhjälle parkkipaikalle ja tarkistin tavaroiden jakamisen repun ja sivulaukkujen välillä: villapusero, kirjat ja aarnaisevääri repun, vaikka ajattelinkin syötää aarnaisen kaikessa rauhassa vasta Jakaranniemestä lähdettyäni Lappalan rannassa joutsenten toivotusta samalla kuunnellen. Kirkkaassa säässä matkalla tornille näkyi pyrstöhaihen ja tornista lähtee joku sulavasiipinen haukka tuhturi sen juurelle.

Kahdeksan aikoihin olen tornilla ja aloitan haravoiminn idästä: Juurikkalantahiti, Lähevähantahiti, Auttoluodot, Ruoholuoto, Pitkäsaari... Kello on 8.30 kun 1,8 km etäisyydellä (kartasta myöhemmin mitattu, tulloin arvelin 1 km) Pitkäsaaren edustalla tornista luoteseen hyvässä myötävalossa näkyi erikoinen sorsa. Jo 20-kertaisella suurennoksella väriäys mieleen silmään tuoden ensimmäisenä pistään sirtosensaaran ja kotiraan sekoituksen: kotiraan pää naaraalla! Zoomaan ja 60-

kertaisella suurennoksella näkyvät hyvin kilikävän vihneä pää, tilien- tai kauparinvärinen kylki ja kupu sekä selvästi kirkkaan valkoisena loistava laikku perässä. Suurehko seunne turistiteja tulee äitiempäiväkävelylle tornille ja myös asiaa harrastava TSN-sarjan Kowwa Sliikin jalustassa kantava pariskunta, jotka pian opin tuntemaan Raimona ja Sirkkana. Turistiseurue ei kanna viivyy, mutta näytän Lintua Raimolle (halusta on liian korkealla Sirkalle), joka sitä ihmettelee, muttei itse löydä lainkaan 20-kertaa suurentavalla vanhalla Kowvallaan. Lintu on niin erikoinen, ettei mieleen tule mitään lajiä, eikä Svenssonin, Mullameyn, Zetterströmin ja Grantin 2000-luvun oppaastakaan löydy mitään sopivaa.

Tapani mukaan minulla on kuitenkin repussa tärkeimmät erikoisoppaat (peto-oppas, sorsaoppas ja kahlaaja-oppas), joista vuosikausia mukamani kuljettaman Salmisen sorsaoppaan sisältä viimeiset pari viikkoa olen kannattanut nyt hintansa väärtilksi osoittanutta Madgea ja Burmin kirjaa: *"Wildfowl, An identification guide to the ducks, geese and swans of the world"*. Madgea ja Burma selaimella varsin pian löytyikin kaikkiin 1,8 km etäisyydellä näkyviin värituntomerkkeihin sopiva *Anas castanea*, Chestnut teal, jonka levynneisyysdestä Madge & Burn toteaa: *"Chiefly resident in coastal southern and southernmost Australia, with many stronghold in Tasmania, where it is the most abundant duck..."* *Sysmäjärvi* ei oikein sovi tuohon haarukkaan, mutta toki tiedän eksootiiksin sorsia tarhattavaan ainakin Englanissa, ja sieltähän nyt ei ole kummoitenkaan matka linnun tätä. Keskustelunme myötä Sirkkakin innostuu asiasta ja laskeen jalustaa ryhryn ensimmäin lintua uudelleen, mutta kas kummaa ei-pä sitä löydykään. Ilmeisesti Louhi-

saaren ja Pitkäsaaren välisellä kulkenut keltainen vene oli sen säilyttänyt pois silloin kun katselimme kirjoja. Pariskunta lähtee, mutta minä jatkan Pitkäsaaren edustan haravointia ja uskollisuuteni palkitaan Raimon ja Sirkkan ollessa vielä kuuloetäisyydellä, mutta he mieluummin kiirehtivät torniin soittaneiden ja äitiempäiväkakun kanssa odottavien lastensa luo.

Jonkin aikaa sorsa katseltuani rupean kaipaamaan torniin muita ornajeja tavallisista melialoista poikkeen myös kannykkää kantavia turisteja. Lintua en enää uskalla silmistäni jättää peläten sen katoavan uudestaan. Ilmeisesti turistit ja ornikkun viettäivät kirjoitettuani tornin viikoon arveluni *Anas castaneasta* ja tiedon sen ohjapaikasta, rohkaisten mieleni ja päättämään soittamaan tiedotuksen tavista erästä lähellä olevasta talosta. Tunnien nimittään talossa asuvan tädin, joka käy silloin tällöin tornissa tyttärensä Merjan ja väyvensä Sepon kanssa. Talolle asti ei kuitenkaan tarvise kulkea, koska Jakaranniemen parkkipaikalla tapaan minulle entuudestaan tuntemattoman ornin, Marko Knuuttilan. Tiedustelen onko Marko la kannykkää, vaikean sitenkään ole varma onko Marko ornin vai kalaistaja, joita tänäkin aamulla oli Sysmällä näkynyt verkkojaan kokemassa. *Anas castanea* on luonnollista kyllä Markolekin outo laji, mutta kannykkää löytyy ja siitä sitten soittelemaan, ensin numerotiedustelun, sitten Pohjois-Karjalain määritysгурulle Pentti Zetterbergille ja outokumpulaisille lintukaverille Lassi Varskalle sekä Pekka Parvisele. Kaikki tuntuvat hämmästyneiltä kertoessani epäileväni Sysmällä olevan *Anas castanea*n, jonka suomenkielisestä nimestäkään ei ole

vielä tietoa. Zetterbergillä on kuitenkin käden käänteessä edessään Madgen ja Burnin oppaan lisäksi Ogilvien ja Youngin valokuvaopas ("Photographic Handbook of the Wildfowl of the World") ja siinä sitten keskustellaan tuntomerkeistä: mustaa alaperää en ollut nähnyt, mutta muuten värit sopivat. Pentti on juuri menossa äitienpäivälounaalle, mutta sanoo ehtivänsä Sysmälle kolmeksi. Lupaani olla paikalla, Markon kännykän päässä, tai sitten jättää torniin viestin. Lassi ja Pekkin ovat kiinni muissa asioissa, mutta arvelevat tulevansa parin tunnin kuluttua. Tiedustelen Penttiltä mahdollisesti lähistöllä olevia orneja ja saan niinkin lähellä kuin 100 km päässä Värtsilässä retkeilevän Matti Kapasen puhelinnumeron. Kapaselle soitettuani reaktio on samanoloinen: mikä? Hän on kuitenkin jo päättänyt lähteä kotimatkalle Helsinkiin Etelä-Karjalan kautta, eikä aio tulla Sysmälle.

Puhelujen jälkeen Markon kanssa sitten lähdemme tornille ja siellähän sorsa on samassa paikassa hyvässä valossa. Aikamme (11.20–11.50) siinä katseltuamme päätämme lähteä Juntinniemen, josta toivomme Sorsan näkyvän paremmin. Vaikka olenkin käynyt Juntinniemessä pari kertaa, niin muutama harhaanajo innostuneessa ilmapiirissä tarvitaan ennenkuin tuttu pellonreuna löytyy, ja siitä sitten traktoriuraa ja hakkuuaukiota talleamaan n. 600 m. Puoli yhden aikaan Juntinniemen pohjoiskärjestä sitten avautuikin upea näky: sorsa haapananaaraan kanssa hienossa myötävälössä 500 m päässä (kartalta mitattuna). Asetumme siihen sorsaa ihaillemaan ja soitan vielä Pohjois-Karjalan innokkaalle bongarille Tuomo Toivaselle, joka onkin jo Värtsilässä saanut sorsasta tiedon ja sanoo olevansa tulossa. Pian Pekka soittaa näköetäisyydellä ja linnuntietä 1,6 km päässä olevalta Jakaranniemen tornilta; vaimonsa lähdettyä autolla Ouluun Pekka pyöräili katsomaan sorsaa Jakaranniemeen, jonne Lassikin oli jo ehtinyt. Tornilla he olivat lukeneet viestini Juntinniemen lähdestä. Neuvon tulemaan Juntinniemen, jonne arvelen pyörällä maantietä kuluvan aikaa puolisen tuntia (matkaa tulee kyllä ehkä 8 km). Heti kohta, 13.30,

soittaa Ahonkylään äitienpäivän pikalounaalta ehtinyt Zetterberg ja kysyy tilannetta. Kerron, että olemme loistolosuhteissa Juntinniemessä n. 300 m linnusta (järvellä etäisyydet arvioi aina liian lyhyiksi) ja annan nuotit. Puolen tunnin kuluttua n. 14.15 Pentti onkin suoraan juhlaalounaalta tullessa kravatti kaulassa Juntinniemen hakkuuaukioiden reunassa puhelimessa ja lähdän huudellen häntä opastamaan. Muutama minuutti ennen kuin palaamme rantaan sorsa on Markon havainnon mukaan lopettanut sukimisen ja painanut päänsä siiven alle ryhtyen nukkumaan kumppaninsa vieressä Ruoholuodon pohjoispuolisella luodolla. Siinä sitten tuijottelemme sitä kolmesta putkesta: muutaman kerran pää nousee. Värit ovat omituiset ja bongariliittoon kuuluva Pentti pohtii pitäisikö ilmoittaa; ja jos, niin mitä?, määrittäys kun on vielä auki. Oli hän kyllä soittanut jo ennen lähtöään liiton työvaliokuntaan kuuluvalla legendaariselle, jo n. 15 v sitten ensimmäisenä Suomessa 300 eliksen rajan rikkoneelle, Karmo Mikkolalle ja kertonut lähtevänsä tarkistamaan mahdollista *Anas castanea*. Mikkola kuten myös Kapanen, jolle Penttikin oli soittanut, olivat hämmästyksissään: *Anas castanea* ei oltu kuultu. Risteymiä sen sijaan (amerikanhaapana x haapana) Pohjois-Karjalassa oli ollut samoihin aikoihin niin paljon, että etelän ornit olivat kuulemma epäilleet niistä ilmoitelleen Penttinkin "olevan risteymä".

Kohta Pekka ja Lassikin ovat Juntinniemen tien päässä, jonne lähdän heitä vastaan ja hakemaan reppuani. Aamuisesta kirkkaasta ilmasta taivas on mennyt pilveen ja nyt meitä on viisi ornia viiden kaukoputken takana katselemassa heikossa lumisateessa nukkuvaa sorsaa. Pian soittaa Juntinniemen tien päähän saapunut Tuomo, joka on jo neuvotellut paikalliselta asukkaalta veneen lainaksi tarkoituksenaan pyrkiä 2000 mm telen mahdollistamalle kuvausetäisyydelle sorsasta. Markon kanssa päätämme lähteä mukaan veneilemään Pekan, Lassin ja Pentin jäädessä Juntinniemen passiin. Vene onkin pian vesillä ja ihmetelyämme Petäjäsaaressa ja Koivusaaren välissä olevaa kuollutta, ehkä 10-kiloista pyrstöstään pintaan ulottu-

vaa, haukea soudamme Juntinniemen. Pikaisesti sovimme pyrkivämme veneellä Ruoholuodon etelärantaan, siitä kävellään pohjoisrannalle, jossa ollaankin 200 m päässä sorsasta. Ruoholuodolla ei tarvitse kävellä kuin vajaa 100 m, mutta sekin on miltei ylivoimaista. Luoto on lähes läpipäsemätöntä ryteikköä tuoden mieleeni retkeilyn Siikalahdella 70-luvulla ennen torneja. Sen verran me saareissa rymistelemme, että sorsa herää ja lähtee hiljakseen uimaan. Siinähän se sitten on kuin tarjottimella; paitsi kameralle vieläkin liian kaukana, mutta varmuuden vuoksi Tuomo ottaa kymmenkunta kuvaa.

Siinä sitten aikamme katseltuamme ja kaiken nähneenä ajattelemme pientä soutu-retkeä. Minä lähdän hyvin kaukaa Ruoholuodon eteläkautta kiertäen tarkoitukseni soutaa varovasti sorsan taakse Pajuluodon ja Pitkäsaaren suunnasta siinä toivossa, että se uisi etelään kohti Ruoholuodolla kameran takana odottavaa Tuomoa. Pysyn sorsasta kartalta jälkikäteen mitattuna yli 300 m päässä saapuen Pajuluodon rantaan, josta soitan Tuomolle: "sorsa on lähtenyt lentoon ja Tuomo pyytää noutamaan itsensä ja Markon Ruoholuodolta". Pentti soittaa sinne ja kertoo sorsan lentäneen aivan heidän editseen Juntinniemessä. Pentti on tässä vaiheessa (n. klo 17) kallistunut haapanaristeymän kannalle ja lähdössä pois, Lassin on pitänyt lähteä jo aiemmin kaupungin ympäristönsuojelun tulosalueen värväämäksi yleisöoppaaksi Lahenjoensuuhun. Tuomo soutaa minut Juntinniemen, josta Pekan kanssa kävelemme pois Tuomon ja Markon soutuassa veneen takaisin valkamaansa.

Sovimme Markon kanssa menevämme vielä Jakaranniemen tekemään yhteenvettoa pitkin päivää kirjoittamistamme havainnoista ja Pekkin lähtee mukaan. Siellä sitten tornissa ja parkkipaikalla kokoamme tietomme ja aiomme laatia niistä asiallisen kuvauksen, joka onkin tämän kertomuksen seuraava osa...

Seuraava aukeama: Rariteettikomitealle lähetetty tarkka kuvaus linnusta

LIMOTUS RARITEETTIKOMITTEALLE / Birdlife Suomi, SLY

HAAVAINTO

LAJI (ROTU)	LÄHTEET/ALUE, SIKERUOVI, IKA	ART-DIARIO	RK-DIARIO
Austraalilintavi, <i>Anas castanea</i>	LINNOUS, OLIVIERI, HARRISON (HAAVAINTO)	LENNON LÖYTÖALUE ON (PÄYTTÄÄN JOS ERI KUNNIMOTITILAA)	Pekka Sten
PARAKARJA JA KEULANARJA (MUSTA MIEHÖ) 9.5.1999 8.30-17 tarkemmin	ETI TIEDOSSA HAAVAINTOJA MUILLA PÄIVILLÄ.		
liitteenä olevassa retkikuvauksessa	SÄÄ- JA VÄLILÄHTÖOLOSIHDITTEET (PILVYYS, NÄKYVYYS, TUULI, MYÖTÄVAISTAVALLA, YM.)		
HAAVAINTOAUS useiden tuntien ajan 200- 500 m, parhaim- milliaan alle 100 m	LENTOKOKO: Ompitea- jilla Kovat, TSN-1 ja TSN 823 (20-60x) sekä 10x kiltarit	Kuten liitteenä olevasta retkikuvauksesta ilmenee lintua pystyttiin lopuksi tarkkailemaan uimassa myötävalossa riittävän kauan 200 m etäisyydellä, 500 m etäisyydellä myötävalossa se oli nähtävissä aktiivisena (uimassa, istumassa ja rannalla kävellessä) yli 2 tuntia ja sen lisäksi nukkumassa. Parvunen näki uimunn vieviä hyvin lemmossa alle 100 m etäisyydellä, jolle etäisyydelle se laskeutukin. Lyhyitä pakasta toiseen siirtymisiä lukuunottamatta Sten seurasi lintua noin 8 tunnin ajan käytössään Kova TSN 823 (20-60x).	
HAAVAINTOAUS (KUPPI JA KITA)	BIOTOOPIN KUNTAUS, MUUTTAVALLA SIUNTA		
Outokumpu	Symäjärtvi, hyvin tummettu rehevä lintujärvi		
HAAVAINTOILANTEEN KUNTAUS (LUNNUN LÖYTÄMINEN, Käytännön, HAAVAINTO-OLOSUHTEET, YM.)			

Lintu oli koko ajan haapananaaraan seurassa ja niiden välillä oli havaittavissa jonkinlaisia soidinkäyttäytymistäkin kuten pystyynnousemista lintujen ollessa vastakkain. Muut lomakkeen tähän kohtaan kuuluvat tiedot löytyvät liitteenä olevasta retkikuvauksesta, mutta todettakoon tässäkin uimunn olleen arka. Tähestyttyessä veneellä se lähti lentoon veneen ollessa yli 300 m päästä. Korostamme vielä, että Madgen ja Burnin kirja *Wildfowl, An identification guide to the ducks, geese and swans of the world* oli alusta alkaen mukana maastossa, jonka lisäksi Zetterberg toi Symäjärtvälle myös Ogilvien ja Youngin valokuvaoppaan *Photographic Handbook of the Wildfowl of the World*.

VÄRIAIKUNTOKORTTEJA OLLLEET MUUT LINNUT

Tavalliset soisat, joista tärkeimpinä haapananaaras ja jousisorsa

KOKO JA SEN MAARITUSMERKIT

Vertailunna vieressä oleviin soirsiin todettu haapananaarasta hiukan isommaksi ja jousisorsaa selvästi pienemmäksi. Madgen ja Burnin oppaassa lajeille annetaan seuraavat mitat:

A. castanea 38-46 cm, *A. penelope* 45-51 cm, *A. acuta* 51-56 cm

KUNTAUS LINNUNTA (MOTTO JA VÄRIT, LIIKKUMIS- JA LENTOTAPA, PYRYTYSTYYPPIÄ SEURAKKUNUMERO, MITAT JA SIIPILAAVIO, YM.)

Pää: Pää kiltävän vihreä, erityisesti silmän takana ja korvanpeitinhöhenissä loistavan vihreää, päälaki ja lenan alus näyivät tummemmilla. Terävä väriraja kaulassa. Oksassa nokasta silmän yli ulottuva pieni, ohut raita samaa väriä kuin rinnassa (ei symmetrinen). Silmän väri ei erotunut, ilmeisesti tumma. Pää näytti pitkänomaisemmalta kuin Madgen ja Burnin kirjan kuvassa.

Nokka: Nokka siniharmaa, käristään ja reunuksistaan tumma (musta).

Kaula: Kuvunseutu vaalean tilieppumainen, väri muuttui alempana samaksi kuin kuppeet ja vatsa. Kuvun yläosassa selvästi erotuva harmahavan tilieppumainen alue.

Kuupet ja vatsa: Kuupet ja vatsanalus saman väriset ollen kuparinväriset (ruskea oranssi). Auringon paistessa lintun voimakkaasti huomattiin kaikissa kupeen höyhenissä reunoja tummempi keskus. Muussa valaistuksessa tämä höyhenen värtys ilmeni hyvin huonosti erottuvana epäsiämällisenä pilkkutuksena.

Alaperä: Kupeen loppuosassa ja alaperänseudulla laaja (Madgen ja Burnin kuvaa suurempi, eikä 1,5 kertainen) puhtaavalkkea laikku erottuen jyrkkärajaisesti kupeen kuparin värisiä ja alaperän harmaanvalkeasta. Alaperän reunimmaisten (ylimmäisten) peitinhöyhenen joukossa mustaa. Samoin pyrstön alapuoliset peitinhöyhenet pyrstön kärjestä lukiin sentin-kahden matkalta mustat.

Yläperä: Yläperät harmaa lukuunottamatta arvan reunimmaisista höyhenistä, joissa oli musta keskusta. Niissä harmaisista höyhenistä, joissa ei ollut mustaa oli vaaleampi reunus, joka ei kuitenkaan ollut puhtaan valkea.

Pyrstö: Pyrstö hyvin tumman ruskea.

Selkä: Niskanjuuresta selän puoliväliin harmaa parabelinmuotoinen "kiila". Hartiahöyhenet tummanruskeat, vaaleanruskea reunuksiset. Tertiaalit tummanruskeat, harmaa reunuksiset.

Siivet alta: Kainalo ja siiven kyynärsulkien isot alapeitinhöyhenet valkeat, muuten siiven alapinta tummanharmaa. Mustaa ei havaittu siiven alapuolella.

Siivet päältä: Siiven yläpinta pääosin tumma, mutta kyynärsulkien isot peitinhöyhenet valkeat. Magden ja Burnin kirjan kuvan mukaista musta-vihreää siipeillä ei havaittu.

Siiven ylä- ja alapuolet olivat siis tasaisen väriset lukuun ottamatta mainittuja valkoisia alueita.

ÄÄNET

Ääniä ei kuulu.

LAJIT JOIHIN LINTU LÄHINNÄ OLISI SEKOITETTAVISSA JA KUINKA EROTETTIN NIISTÄ

Madgen ja Burnin sekä Ogilvien ja Youngin oppaissa esitetyistä lajeista lintu muistuttaa ainoastaan australiantavia, eikä sitä voi sekoittaa mihinkään muuhun niissä esitettyyn lajiin. Ristiriitoja mainituissa kirjoissa esitettyihin australiantavin kuvauksiin on, lähinnä alaperän ja siipien värisissä sekä kyljen valkean laikun koossa. Näkemämme sorsan alaperä ei ollut musta eikä siivilläkään näkynyt mustaa. Lintu saattaa olla karkulainen jostain eurooppalaisesta tarhasta, vaikka sen arkuus puhuukin tätä vastaan. Alunperin se kuitenkin kuuluu eteläisen pallonpuoliskon lajistoon. Yrityksistä huolimatta emme ole pystyneet selvittämään miten tällaisten siirtolaisten sulkimisajankohdat määräytyvät.

LIITTEET

X maastossa hahmoteltu piirrosluonnos X retkikuvaus RK:lle arkistoon

HAVAITSIJAT	NIMI	LINTUHARRASTUS-VUOSIA	KOKEMUKSET TÄSTÄ JA SAMANNÄKÖISISTÄ LAJEISTA
Ilmoittajina			Kummallakaan ei ole kokemuksia tästä lajista ja samannäköisiä ei löydy ainakaan Madgen ja Burnin eikä Ogilvien ja Youngin oppaista.
Pekka Stén ja		27 harrast. v.	
Pekka Parvinen.		36 harrast. v.	
Ilmoittajien lisäksi linnun näkivät seuraavat Pohjois-Karjalan aktiiviset ornit: Marko Knuutila (jonka havaintoja on ilmoittajien havaintojen lisäksi käytetty kuvauksessa), Pentti Zetterberg, Lassi Vänskä ja Tuomo Toivanen, jotka eivät ole osallistuneet ilmoituksen laatimiseen.			
ILMOITTAJAT		LÄHIOSOITE	PÄIVÄYS
Pekka Stén		Maamiehenkatu 1 A 3, p. 013 55 78 35 sähköp. Pekka.Sten@vtt.fi	15.2.2000
Pekka Parvinen		Sepänkatu 4 A 5, p. 050 547 04 77 sähköp. Pekka.Parvinen@vtt.fi	
POSTITOIMIPAIKKA		Puhelin	SAAPUNUT AV:LLE / RK:LLE
83500 Outokumpu			

Loppukaneettina: "Tutkittuaan havaintoilmoituksemme Birdlife Suomen Rariteettikomitea piti havaintotilannetta epäsuotuisana ja kuvausta puutteellisena sekä totesi (aivan oikein) eräiden havaitsemiemme piirteiden sopivan huonosti kirjallisuuden kuvauksiin australiantavista. Tämän perusteella Rariteettikomitea ei pitänyt risteymästä täysin poissuljettuna vaihtoehtona ja hylkäsi havainnon."

Pekka Stén

VIRON HUIDENMAAN LÄNSIKÄRJEN HYISEEN NIEMEEEN, RISTNAN, ON PERUSTETTU UUSI LINTUASEMA. TÄLLÄ ITÄMEREN MYRSKYSIMMÄLLÄ JA TUULISIMMALLA MUUTONSEURANTAPAIKALLA EI VOI HARRASTAA VERKKOPYNTIÄ KUIN MERESSÄ, JA SIKSI ASEMAOIMINTA KESKITTYY SITÄKIN INTENSIVISEMINIIN HÄYÄNNÖINTIIN. ASEMARAKENNUKSENA TOIMII VIELÄ TOISTAISEKSI TELTTA, KUNNES VENÄLÄISTEN VARUSMIESTEN HYLKÄÄMÄ BETONIBUNKERI SAADAAN KUNNOSTETUJKSI. KAIKKI INNOKKAAT JA KARAISTUNEET TOSISTAJUARIT OTTAKAA YHTEYTTÄ KUVASSA OLEVAAAN VIROLAISEEN ASEMANHOITAJAANI

VENÄLÄINEN RAJAVARTOSTON MAUURI KÄYÄISI SUOMEN PUOLELLA VÄRTSILÄSSÄ. KUNNANTALON PELLOLLA MUUTTOA TARKKAILLEET LINTUHARRASTAJAT IHMETTELEVÄT PELLOLLA HIIPPAILLUTTA SOTILASASUSTIA MIESTÄ, JOKA OLI EKSYNYT SUOMEN PUOLELLE ILMEISESTI EPÄHUOMIOSSA. SERGEIKSI ESITTÄYTYNT LEPPÖISÄN OLOINEN KAVERI PALJASTUI PIENEN JUTUSTELUN JÄLKEEN LINTUVALOKUVAUKSEN HARRASTAJAKSI! ENNEN PALJUTTAAN RAJAN TAKSE HÄN KIITTELI KOVASTI SIIPIRIKON PÄÄTOIMITTAJAN ANTAMASTA KÄHYISTÄ JA RUISELEIVÄSTÄ.

KAUKOPUTKEN SUOJIA JÄLLEEN SAATAVISSA!

KOVAN KYSYNNÄN TAKIA KESKEN LOPPUNEITA PRISMA-KAUKOPUTKENSUOJIA ON JÄLLEEN SAATAVISSA. KAIKKIEN KAUKOPUTKIEN YMPÄRILLE ERIKOISMUOTOUTUVA SUOJA ON TÄYSIN VEDEN JA TUULENPITÄVÄ, JA SE MAKSAA EDELLEEN VAIN 2800 MÄRKÄÄ. SAATAVANA KAIKISTA SIILAUSSERVISE-LIIKKEISTÄ! (MALLISTOSTA LÖYTYY SEKÄ KATTO- ETTÄ PORROPRISMASUOJIA!)

JÄYKISTYVÄ TURKISHAALARI STAIJAREIDEN AVUKSI!

SIILAUSSERVISE OY ON KEHITTÄNYT UUDEN RYHTIÄ YLLÄPITÄVÄN TURKISHAALARIN PITKÄ-AIKAISSTAIJAREILLE. KUN PUET HAALARIN PÄÄLLE, AKTIVOITUU SAMANAIKaisesti HAALARIN SISÄPINNAN ULTRALAMINOITU KITTIKYPROKKI-KERROS, JONKA ANSIOSTA MIES KUIN MIES PYSY PYSTYSSÄ KOVIMMALLAKIN TUULELLA (PAINO LISÄÄNTYY N. 100 KG). LIIKUTTAESSA JÄYKISTYS HÄVIÄÄ HETKELLISESTI. KAUPANPÄÄLLE SAAT VIELÄ SUOSITUN ULTRA-STAIJAUSSPEIÖN.

KÄENPIIKA ON BIRDLIFE SUOMEN VUODEN 2000 PROJEKTILAJI!

Lintuharrastajien toivotaan kiinnittävän erityistä huomiota vähentyneeseen käenpiikaan tänä vuonna (ja myös tulevaisuudessa). Muutamassa vuosikymmenessä käenpiika on muuttunut varsin tavanomaisesta linnusta harvinaisuudeksi. Lajin taantuma ei ole ainoastaan suomalainen ilmiö, vaan sama trendi on ollut lähes kaikissa Euroopan maissa. Käenpiialla menee huonosti.

Käenpiika on esimerkiksi suomalaisesta Afrikassa talvehtivasta muuttolinnusta, jonka kannan vähentämisen syytä ei tunneta. Taantuminen johtunee ympäristömuutoksista talvehtimisalueilla. Käenpiika on hyvä esimerkki lajista, jonka suojelussa on tärkeitä laajentaa katsantoa myös maamme rajojen ulkopuolelle. Lintujamme täytyy suojella myös muuttoreitin varrella ja talvehtimisalueilla. Projektin avulla tähän kiinnitetään huomiota. Käenpiika on valittu projektilajiksi myös siksi, että se esiintyy lähes koko maassa ja siitä on helppo tehdä havaintoja.

Kampanjan tavoitteet:

- Kerätä mahdollisimman kattava kuva käenpiian esiintymisestä ja nykylevinneytyydestä
- Kiinnittää huomiota käenpiian vähentymiseen
- Tuoda esille syitä, jotka vaikuttavat monen Afrikassa talvehtivan lajin taantumiseen
- Lisätä käenpiialle (ja samalla myös kotiraiselle) soveliaiden pönttöjen lukumääriä
- Kertoa BirdLife Afrikassa tehtävistä suojelutyöistä ja lisätä BirdLife:n tunnettavuutta
- Kertoa BirdLife Suomen linnustonsuojelutyöstä
- Kertoa BirdLife Suomen jäsenyhdistyksistä ja niiden toiminnasta, josta käenpiika on yksi käytännön esimerkki

PKL TV:n jäsenten ja kaikkien Pohjois-Karjalan alueella tekkeilevien toivotaan ilmoittavan käenpiikahavaintonsa joko P-K:n lintulistalle (pk_lintulista@oensuu.fi) tai Harri Kontkaselle (osoite erukannessa).

Enemmän projektista ja käenpiian nykytilanteesta voi lukea huhtikuun Tira-lehdessä.

STORAENSO
METSÄ

Luonnollisesti

www.storaenso.com/metsa

Stora Enso Metsä

Siipirikko Vol. 26 1999

1/1999

<i>Ari Parviainen</i> : Talvilinnut 1997/98 Pohjois-Karjalassa	3
<i>Pentti Zetterberg</i> : Sinisiä hetkiä – harvinaisuudet ja vähälukuiset lajit Pohjois-Karjalassa 1997	12
<i>Markku Halonen</i> : Viva Espanjal	20
<i>Ari Latja</i> : Höytiäisen kanavan lintuasema 1998	26

2/1999

Kevätmuutto Pohjois-Karjalassa 1998	
<i>Petri Palviainen</i> : Päämuutto	3
<i>Ari Parviainen</i> : Petolinnut	8
<i>Markku Halonen</i> : Isot linnut & arktika	11
<i>Kari Lindblom</i> : Vaelluslinnut	15
<i>Hannu Lehtoranta</i> : Pöllöjen pesintä Pohjois-Karjalassa 1998	18
<i>Markku Halonen</i> : Yölaulajat Pohjois-Karjalassa 1998	24
<i>Vesa Jouhki</i> : Talvirallit Pohjois-Karjalassa	29
<i>Vesa Jouhki</i> : Pohjois-Karjalan kolmas talviralli 27.12.1996	30

3/1999

<i>Ari Latja</i> : Noljakanmäen metsien linnusto	3
Syysmuutto Pohjois-Karjalassa 1998	
<i>Petri Palviainen</i> : Päämuutto	6
<i>Ari Parviainen</i> : Petolinnut	10
<i>Markku Halonen</i> : Isot linnut & arktika	12
<i>Kari Lindblom</i> : Vaelluslinnut	18
<i>Kari Kauppila</i> : Lintu vai kaappi	23
<i>Hannu Lehtoranta</i> : Päiväpetolintujen pesintä Pohjois-Karjalassa 1998	24
<i>Mika Sipura & Jarkko Rutila</i> : Linnut 1999 – kongressin satoa	29
Pohjois-Karjalan kuudes talviralli 5.12.1999 - tulokset	30

4/1999

<i>Pentti Zetterberg</i> : Orientin puhuri – harvinaisuudet ja vähälukuiset lajit Pohjois-Karjalassa vuonna 1998	3
<i>Urho Paakkunainen</i> : Talvilinnut Pohjois-Karjalassa 1998/99	14
<i>Markku Halonen</i> : Pinnamiehen vuosi	25

Siipirikon katsauksissa käytettäviä lyhenteitä

♂ = kotiras, ♀ = naaras, ♀-puk. = naaraspuikinen, m = muuttava, p = paikallinen/leppäilijä, kiert. = kiertelijä, r = rengastettu, yöm = yönuotolla kuultu (esim. Tur #ff 500 yöm = 500 ä. (äänä), mutta Cla hye 50 yöm = 50 ä. (parvea), (arkemmiin kas. Spruzs s. 10)), a = parvi (5a = viisi parvea, a5 = viiden parvi), yks. = yksikö, juv = nuori, subed = esiaikkuinen, ad = varha-, jp = juhlapuikkuinen, ip = täivipuikkuinen, va = vaalean värimuodon lintu, tu = tumman värimuodon lintu, sp = laji, 1^{tw} jne. = ikä kalenterivuosisssa (1^{tw} = samana vuonna syntynyt, 2^{tw} = edellisellä vuotena syntynyt eli 1-vuotias jne.) ä = äännelevä, A = laulava tai soidinäännelevä (1A = myös nähty, A1 = vain kuultu), IP = määrättämätön iso petoilintu, PP = määrättämätön pienipetoilintu, P = määrättämätön petoilintu, VL = määrättämätön sorsailintu, IK = määrättämätön iso kahlaaja, KK = määrättämätön keskikokoinen kahlaaja, PK = määrättämätön pieni kahlaaja.

Ero = Ero	Ilo = Ilomantsi	Joe = Joensuu	Juu = Juuka	Kes = Kesälahti	Kii = Kitiheisyvaara
Kit = Kitee	Kon = Kontiolahti	Lie = Lieksa	Lip = Liperi	Nur = Nummes	Out = Outokumpu
Pol = Poivijärvi	Pyh = Pyhäseckä	Rää = Raaskyvä	Toh = Tornajärvi	Tuu = Tuupovaara	Val = Valtimo
Vär = Varsila					

nimi/lyhenneet:

AH = Antti Hämmäinen	HR = Hannu Räsänen	KJ = Kari Jaaskanen	PP = Petri Paivainen
AJ = Aimo Jukkara	IN = Ismo Nousiainen	KK = Kimmo Koskela	PPa = Pekka Parvinen
AK = Ari Kokkonen	IP = Ilkka Porali	KLa = Kalle Larsson	Psa = Pijo Saramäki
Aka = Ali Karhu	IU = Ilari Uotila	KLe = Kalevo Leppänen	PS = Pekka Sien
AL = Ari Laija	JA = Jorma Auvinen	KLV = Kalle Leivo	PT = Pertti Toivanen
AM = Antti Marjokorpi	Jav = Jani Varti	KM = Kimmo Maritskainen	PZ = Pentti Zetterberg
AN = Aini Nevalainen	JH = Jukka Heikkinen	KN = Kimmo Nevalainen	RJ = Risto Juvaste
ANy = Arvi Nygren	JHa = Jari Halonen	KNu = Keijo Nuutinen	RL = Reima Louhelainen
AO = Arvo Ohonen	JHy = Juhani Hyvärinen	KR = Kauko Rouhainen	RLP = Riitta-Liisa Parkkikoski
AP = Ari Parviainen	JHy = Juhani Hytinen	KV = Kari Varonen	RR = Raita Rontkainen
AS = Andreas Silvonen	JJ = Juhna Juuhinen	LL = Lasse Lax	RT = Risto Tiilikainen
ASP = Asko Paananen	JK = Jouni Koskela	LV = Lassi Vänskä	SH = Suvi Hämmäläinen
AT = Ari Tanskanen	JKo = Jari Kontokorpi	MH = Markku Halonen	SK = Sami Korhonen
AUP = Auli Paajas	JL = Jouni Lehtoranta	MHu = Markku Huhtunen	SL = Seppo Leppänen
AV = Antti Vänskä	JLe = Jani Lemmetyinen	MK = Matti Kapanen	ST = Sanna Tikka
EK = Eero Korkee	JMa = Jukka Matero	MKe = Matti Keitola	TA = Terhi Aranto
EL = Esko Lappi	JMe = Jouni Mertanen	ML = Mauri Leivo	TE = Tuomo Eronen
EV = Esko Veijalainen	JMr = Juhani Mauranen	MMA = Mauri Martenberg	Thy = Tuula Hyvärinen
HAP = Hannu Pietarinen	JO = Juhna Ovaskainen	MP = Matti Piirtoinen	TI = Tuomas Immonen
HE = Hannu Eskonen	JP = Jouni Pursiainen	MPe = Minna Pesonen	TK = Timo Karjalainen
HH = Hannu Huuskonen	JR = Jouko Räsänen	MR = Matti Riikonen	TMa = Tuja Marjenberg
HHö = Hanni Hoitila	JRI = Jorma Riikonen	MkK = Marko Knuutilla	TN = Toni Nevalainen
HKI = Hannu Kivivuori	JRU = Jarkko Rutila	MS = Mika Sipura	TLe = Timo Letoma
HKn = Harri Konturi	JRY = Juhani Ryyänen	MT = Markku Tolvanen	TP = Tuomas Perkkio
HKO = Harri Kontkanen	JSa = Jarmo Sommunen	MV = Marko Visala	TT = Tuomo Toivanen
HKä = Harri Kämmäläinen	JSa = Johanna Saaremäki	OG = Olli Günther	TZ = Teija Zetterberg
HL = Hannu Lehtoranta	JSu = Juhna Suomalainen	PF = Philippe Fayt	UP = Urho Paakkurainen
HLa = Harri Lappalainen	JT = Jouko Tussa	PH = Petri Hoitola	VH = Vesa Haasinen
HLv = Heijä Leivo	JUA = Jussi Aho	PI = Petri Ihalampi	VJ = Vesa Jouhki
HM = Heino Martanen	JUH = Juhna Hartikainen	PL = Peaavo Liimatta	VK = Veikko Korhonen
HPI = Hannu Piirtoinen	JV = Jari Vaitanen	PM = Peritti Märonen	VM = Veikko Mäkkönen
HPä = Harjo Päivinen	JVe = Jari Vesterinen	PMa = Petri Martikainen	VMa = Vieno Martenberg
HPö = Heikki Pönkä	KA = Kari Antikainen		VMS = Veli-Matti Sorvari